

Diplomitöö
473487

E. V.
TARTU ÜLIKOOLI
ÕIGUSTEADUSKOND
27. mail 1927.
№ 45
TARTU

RAHVASTELIIDU TEKKELOO.

AB 2799.

Georg Kozel
Matr. # 13259

S I S S E J U H A T U S .

Rahvasteliit, kui rahuorganisatsioon, on lahutamatult seotud rahu mõistega. Seepärast tuleb paratamatult peatuda rahumõtte ajaloolise arengu juures, enne, kui asuda Rahvasteliidu tekkeloo kirjeldamisele.

Rahu, sõma primitiivsemas mõttes, on tegur, mis garanteerib inimkonnale julgeoleku, olles seega tema kultuurilise arengu eelduseks. Kuidas saavutada rahu? Sellele küsimusele on püütud vastata kaugest minevikust tänapäevani. Ajaloo keskel pole aga olnud momenti, mil see rahuprobleem oleks olnud nii terav, kui praegu.

Poliitikud, kes 1914.a. faktiliselt juhtisid rahvaste saatusi ei suutnud ette näha neid tagajärgi, mida põhjustas maailmasõda. Üle 12 miljoni inimese kaotas elu, 15 miljonit kaotasid haavatuina tervise, umbes 1/5 inimkonna varandusest hävis sõjamõllus, miljonid jäid tööta majandusliku kriisi tagajärjel, vihavaen rahvaste vahel süvenes ning ka kommunismi levikus on maailmasõjal teeneid.¹⁾

Need tagajärjed sundisid inimkonda mõtlema, mis kasu tõi siis selline verevalamine ning kuhu viiks sarnane katastroofi kordumine. Need mõtted tekkisid üheaegselt nii rindel kaevikuis kui ka tagalas ning mida kauem sõda vältas, seda reaalsema kuju nad võtsid. Poliitikud jõudsid otsusele, et nende juhtmõte "si vis pacem, para bellum" vajab ümberhindamist.

1). "Die Friedens - Warte", 1923, lk. 246.

mist. Tekkis uus põhimõte "Si vis pacem para pacem". Leidus ka riigimees, kellel oli julgust neid mõtteid avalikkuse ette tuua; see oli U.S.A. president Wilson. Väljavõte tema 4. juulil 1918.a. peetud kõnest kõlab järgmiselt: "What we seek is the reign of law, based upon the consent of the governed and sustained by the organized opinion of mankind."²⁾ Inimkonna organiseeritud tahe tekkis meil Rahvasteliidu näol.

Kõik kaasaegne rajaneb minevikul, millest järeldub järgmine postulaat: et mõista olemasolevat, peame tundma minevikku. Kerkib küsimus, kust alata vaatlust. Paljud teadlased arvavad, et vanaaeg ei tunnud rahvusvahelist õigust. See on ka õige, kuid see ei takista meid küsimast: milline siht on rahvusvahelisel õigusel üldse? Sellele oleks vastus: organiseerida rahvaid õiguse alusel, mis on rahu eeltingimuseks. Kuna see püüd rahu kindlustada nii teoreetiliselt, kui ka praktiliselt esines juba väga vanal ajal, siis peatume ka rahuprobleemi arengul vanal, kesk- ja uuel ajal, kuni maailmasõjani ning iseseisvais osis käsitleme rahuprobleemi arengut maailmasõja vältel ning vaherahust kuni Rahvasteliidu juriidilise tekkimiseni 10. jaan. 1920.a.

2). H.W.V. Temperley: "A History of the Peace Conference of Paris" , 1920, I, lk. 444.

I. RAHUMÕTTE AJALOO LINE ARENG .

Juba Zarathustra, Budha, Konfuciuse õpetused vana testamendi mosaismi, greeka filosoofia ja paljud teised tegurid valmistasid ette vanal ajal psühholoogilise aluse sellele ajaloolisele protsessile, mida meie nimetame rahuliikumiseks.¹⁾ Praegusaja tähtsamad põhimõtted: rahu, vabadus ja üheõiguslus, milledele baseerub meie kultuuri areng ja millel inimkond püüab end organiseerida, lootes paremale tulevikule, - kõik need põhimõtted pole mitte kaasaja sünnitised, vaid nende juured ulatuvad väga kaugele vanaaega. Nende põhimõtete teostamiseks on võidelnud rahvad, puhkenud revolutsioonid, tekkinud usundid, murdnud päid suurvaimud, kuid tänini on need ideed jäänud teostamata, kuigi inimsugu pidevalt areneb selles suunas.

Vanaaeg ei annud mitte ainult psühholoogilise aluse rahuliikumisele, vaid me näeme, et neid ideid on püütud ka praktiliselt teostada. Vanas Testamendis mainitakse sõpruslepingut Jumala ja juutide vahel, mis sõlmiti Moosese sobitusel!²⁾ Kuigi see leping näib meile olevat liiga fantastiline, ta siiski tõendab, et selliseid lepinguid pidi tol ajal leiduma rahvaste vahel. Seda tõendavad ka ajaloolised andmed. On teada,

1). M. Taube: "Istorija zaroždenija meždunarodnago prava", 1913, lk. 72.

2). Cybichewski: "Das antike Völkerrecht", 1910, lk. 42.

et peale Salomoni surma juudi rahvas, lagunedes a.975 e.Kr. kaheks, israeli rhva ja juudi rahva riigiks, sõlmisid oma vahel kaitse- ja sõpruslepingud.

Senini on säilinud rahuleping, milline sõlmitud XIV sajandil e. Kr. vaarao Ramsese ja kuningas Hetasari vahel. Cybichewski omas teoses "Das antike Völkerrecht" toob selle lepingu saksakeelses tõlkes.¹⁾ Meile paistab silma selle lepingu juures asjaolu, et ta peaaegu sugugi ei erine struktuurilt kaasaegseist rahulepinguist. Sissejuhatuses on öeldud, et lepingu sihiks on mõlema võimukandja vennastamine igavese rahu loomiseks. Lepingust ei nähtu, kes oli võitja, kes kaotaja; ka ei kõnelda temas kontributsioonest ega territoriaalseist muudatusist, s.o. faktidest, milledega tegelesid ka tolleaaja sõjad. Sellest peame järeldama, et võitja loobus oma võidust tekkinud privilegeritud seisundist. Ainult tõeline rahuigatsus võis viia sellise lepingu sõlmimisele. Kui meenutada esimest paragrahvi Kant'i teosest "Zum ewigen Frieden", mis lausub, et ühtki rahulepingut, milles sisalduvad peidetud põhjused uueks sõjaks, ei või nimetada rahulepinguks, siis näib, et mainitud leping vastab Kant'i nõudeile. Kahjuks on see ainus vanem sellesarnane leping, mis meile säilinud, kuid selle tekstist võib järeldada, et sarnaseid lepinguid sõlmiti ka juba varem.

Mainime siinkohal veel ühte lepingut, mis sõlmitud Rooma ja Kartaago vahel a. 248 e. Kr. Oma loomult on see sõprus-

1). Cybichewski: "Das antike Völkerrecht", 1910, lk. 65.

leping, mis tekkis kartaagolaste initsiatiivil, kes kartsid Rooma väliskaubanduse ekspansiooni. Lepingu sihiks oli jagada turge mõlemi maa vahel, ning ta tekkis positiivsete huvide kokkupõrke tagajärjel. Eeltoodust selgub, kuidas lepingud said esimesiks rahu säilitamise vahendeiks. Arusaadavalt on meil siin tegemist juriidiliste suhete algidudega, kuid kultuuri ja usundi suurte erinevuste tõttu on loomulik, et rahvusvaheline liiklemine baseerus juhuslike jõudude vahekorrast sõltuvale faktilisele korrale, eriti asjaolu juures, kus üks riik ei teadnud midagi teise olemasolust. See juhuslik jõudude vahekord oli lõpmatute sõdade allikaks, mis takistasid inimsoo rahulikku arengut. Seepärast oli vaja leida tõhusamaid tegureid rahu kindlustamiseks, mis leitigi tsentralismi või universalismi põhimõttes. Suurte impeeriumite tekkimine, nagu: Babyloonia, Persia, Makedoonia, Rooma ning ka Hiina, näitavad meile selgesti seda teed, mille kaudu püüti rahu poole.

Kuid meie näeme, kuidas vanal ajal tekkis liite ka rahulikul, s.o. kokkuleppe teel. Sellise leppelise liidu moodustab Amfyktyooni liit, kuhu kuulusid 12 greeka linna, iga linn andes 2 esindajat, kes tulid kokku 2 korda aastas. See-
ga see liit kujutab endast nagu üldgreeka kongressi. Mainimist vajab ka veel Ahaia liit oma vahekohtuga, milline leidis hiljem kasutamist ka rahvusvaheliselt.

Seniõeldust ilmneb, et juba väga vanal ajal oli loodud nii psühholoogiline, kui ka reaalne alus rahuliikumisele, milline vältab kaasajalgi. Kuigi ka selles liikumises esineb va-

hetevahel mõõnu, siiski ei saa hävitada juba olemasolevat. Näib, nagu läheneks inimsugu tööle vaid suurte vapustuste tagajärjel.

Uus ajajärk inimsoo ajaloos algab Jeesuse ilmumisega. Tema koondas ja värskendas vanu ideid, tõstes esikohale uue põhimõtte - indiviidi. Jeesus sai aru, et senikaua, kui maailmas on ori ja isand, ei saa olla juttu rahust. Olles seadnud esikohale indiviidi kui üheõigusliku inimsoo liikme, jäi veel vaid leida abinõu vanal ajal valitsenud suure egoismi vastu. Selle abinõu ta leidis armastuse põhimõttes. Jeesuse usulis-moraalsele õpetusele rajati kristlik kirik, mis kuni IV sajandini pidas pühaks neid põhimõtteid. A. 319 muutis Konstantinus Suur kristliku kiriku riiklikuks asutiseks, kasutades teda Jeesuse poolt loodud põhimõtete vastaselt.

Arle'i kirikukongress a. 914 pani vande alla kõik, kes ei tahtnud võtta kätte sõjariistu kiriku võimu levitamiseks. Sellest ajast peale on kristliku kiriku ajalugu, mis pidi ba-seeruma armastusele, kirjutatud verega. Kui kirik on ajajooksul kaotanud palju oma väärikusest ja tähtsusest, siis ei saa seda öelda Jeesuse põhimõtete kohta, mis andsid inimsoole impulsi igavesti uute armastuse ja rahu ideede teostamiseks.

Esimese rahu teostamise kava andis Püha Augustinus oma teoses "De civitate Dei". Tema peamõte oli: "omnium christianorum una res publica" kiriku ülemvõimu all. Mis puutub Augustinuse poolt esitatud kavva, siis tähendab see, vaatamata sellele, et mõte ise oli vana, uue ajaloolise protsessi algust, sest sellega algas sajandeid vältav võitlus kirikliku ja maailliku võimu vahel esikoha pärast. Järgnevate sajandite kohta

on aga ajalooline materjal väga napp; see on inimkonna ajaloo üks tumedamaid ajajärke, mis vältas Rooma riigi langemisest IX sajandini.

Karl Suure ilmumisega algas jälle kiriku ning ilmaliku võimu vaheline võitlus ülevõimu pärast, mis vältas XIV sajandini, mil langes kiriku võim ning lagunes ka maailmariik Püha Rooma riigi näol. Tekkivad rahvusriigid eesotsas Prantsus- ja Inglismaaga, kuulutades end iseseisvaks - esimene a. 1302 ning teine a. 1307.

Sellest momendist algab uus ajajärk rahuliikumises. Ei püüta küll enam riike liita maailmariigiks paavsti võimu all, kuid mõte ise jääb püsima, ning XIV saj. propageerivad seda Dante ja Dubois. Dubois oma teoses "De recuperatione Terrae Sanctae" teeb ettepaneku muuta Euroopa konföderatsiooniks Prantsuse kuninga ülemvõimu all, kusjuures paavst oleks rahvusvaheline ülemkohtunik. Ka Dante oma teoses "De Monarchia" arendab edasi universaalsuse mõtet, kuid praktiliselt ei leidnud maailmariigi mõte enam teostamist. Viimane, kes seda katsetas oli Napoleon. Euroopale oli ajalugu annud sootuks teise arengusuuna. Kõvenevad rahvusriigid, millele aitab palju kaasa feodaalkord sel teel, et siin otsib keskvoim liitu linnadega feodaalse omavoli vastu. Ka linnad isekeskis liituvad sageli lepingu alusel ning loovad vahekohtuid tülide rahulikuks lahendamiseks. Sellega on tekkinud uus vahend rahu säilitamiseks.

Kuid samal ajal tekib veel teinegi uus rahu tegur neutraliteedi mõiste näol. 1430.a. sõlmitud lepingu kohaselt pidi

Tartu piiskop jääma neutraalseks sõja puhul ordu ning Riia piiskopi vahel. Neutraliseerimise mõtte areng saavutas oma haripunkti möödunud sajandil, siis, kui neutraliseeriti terve rida riike: Sveits a. 1815, Belgia a. 1831⁹ ning a. 1867 Luxemburg.¹⁾

XV sajandil, mil tugevnesid rahvusriigid, ei võinudki maailmariigi loomise mõtte pooldamist leida. Tuleb mainida Tšehhi kuninga Podebradi uusi põhimõtteid, kus ta soovitas luua konföderatsiooni üheõigusluse põhimõtte alusel. See kava leiab reaalselt teostamist a. 1518 sõlmitud liidus Türgi vastu, millest pidi kujunema kristlike riikide liit. See liit ei püsinud kaua ning peale keiser Maximilian'i surma ta lagunes.

Protestantism, mis tekkis XVI sajandil Saksamaal ning haaras varsti terve Euroopa, loob 2 vaenulikku leeri, kellede vahel puhkeb 30-ne aastane sõda. Alles a. 1648 sõlmitud Westfahli rahu loob aluse rahu arendamiseks. Westfahli rahu on tähtis selle poolest, et siin loodi uus rahu säilitamise tegur - tasakaal. See põhimõte kehtis kuni maailmasõjani, mil ta sai sõja üheks peapõhjuseks. Teisest küljest see põhimõte sundis väiksemaid riike ühinema, et säilitada oma iseseisvust. Tekkis Saksa riikide liit 1845 - 1848, Reini liit 1806 - 1813, U.S.A. 1781 - 1787. Kõik need liidud olid **rajatud** üheõigusluse põhimõttele, ning mitmedki teadlased näevad neis Rahvasteliidu eelkäijaid.

Uue teoreetilise kava rahvaste organiseerimiseks esitas

1). H. Taube: "Istorija zaroždenija meždunarodnago prava"

a. 1693 William Penn. Tema konföderatsiooni kava haaras endasse ka Türgi- ja Venemaa. Teine sarnane on St. Pierre'i kava 1713.a. kelle põhimõtted realiseeriti 1815 Saksa liidu loomisel ning on osalt isegi tunginud Rahvasteliidu pakti. Näiteks esinevad tema kavas juba rahvusvahelised sanktsioonid. Huvitav on asjaolu, et nii St. Pierre, kui ka hiljem Kant nägid ainust võimalust luua konföderatsiooni, kui Euroopa riiges on ühtlane valitsemise kord.

1789.a. Prantsuse revolutsioon tekitas psühholoogilise murrangu rahvaste keskel, pääsis mõjule Voltaire'i lause: "Rahu kuningate vahel on sama võimatu, kui rahu elegantide, ninasarvikute, huntide ja koerte vahel". Tekkis võitlus konstitutsioonilise korra pärast terves Euroopas. Alguses rahvad koonduisid Napoleoni, kui Prantsuse revolutsiooni põhimõtete kehas-taja ümber. Kuid kui tema hakkas väljendama tendentsi isikliku valitsemiseks, siis oli ta saatus otsustatud.

Prantsuse revolutsiooni ajal 1795.a. ilmus Kant'i teos "Zum ewigen Frieden", milles tema, kategooriline nagu ta on, ütleb, et rahvaste vahel ei pea olema sõda. See teos on väga originaalne oma aja kohta. Kuigi Kant leiab, et rahumõte on liiga utoopiline, on siiski iga inimese kohus tema eest võidelda.¹⁾

Napoleon viis rahvad välja reaktsioonilise Püha Liidu-ni. Meile pole tähtsad selle eesmärgid, vaid fakt, et riigid suutsid liituda rahu säilitamiseks, milline evis päälegi võrdlemisi püsivat ilmet.

1). E.Kant: "Zum ewigen Frieden".

Rahuliikumine omandab tugevama aluse ja praktilise tähtsuse, kui temast võtab osa ühiskondlik jõud. Ameerika, vabane-des emamaadest, hakkas esimesena organiseerima neid jõude. 1815.a. tekivad esimesed rahu seltsid Ohios, Bostonis ja mujal, millised 1829.a. ühinevad "Peace Society" nime all. Juba 1836.a. esitab selts valitsusele nõude, et sõda asendatagu juriodiktsiooniga. Euroopa esimene rahu selts tekib 1816.a. Inglismaal. Mandril aga alles 1830.a. Genfis.

Paralleelselt rahvuslike seltse loomisele tekib püüd neid ka rahvusvaheliselt organiseerida. Esimene rahvusvaheline kongress toimub Londonis 1843.a., teine Brüsselis 1848.a. jne. Rahu internatsionaali loomiseks on palju kaasa aidanud "Rahvusvaheline parlamendiliikmete liit" mis omi kongresse peab veel tänapäevalgi.

Praktiliselt evivad suure tähtsuse rahvusvahelise solitariteedi loomisel mitmesugused sihtliidud. Neis suhteliitudes näeb prof. Martens rahvaste organiseerimise algidusid. Parim näide sel alal on Saksa-Preisi tolliliit, mis loodi 1834.a. ning mis viis lõpuks 1871.a. Saksa riikide ühinemisele.

1871.a. astub avalikkuse ette uus inimkonna organiseerija Lorimer, kes soovitab luua konföderatsiooni kõva keskvoimuga, kusjuures rahvad oleksid esindatud keskvoimuse vastavalt oma poliitilisele ning majanduslikule kaalule. See põhimõte leidis rakendust Rahvasteliidus

1878.a. ajakirjas "Die Gegenwart" avaldas Bluntšli

oma Euroopa organiseerimise kava. Tema piirdub vaid Euroopa organiseerimisega, sest vaid Euroopast sõltuvat maailma rahu.

Fiose projekt, mis ilmus 1906.a. tahab maailma rahu kindlustada perioodiliste rahvusvaheliste kongresside kaudu, mille pääülesandeks oleks formuleerida rahvusvahelist õigust. Sõda oleks lubatav vaid kongressi nõusolekul.

Enamjagu teadlasi aga laitsid ära kõik toodud kavad, leides, et on võimatu sellist liitu teostada ilma riikide suveräänsust kitsendamata. Kuid elu ise seadis 1914.a. - 1918.a. sündmuste tõttu teaduse sündinud fakti ette, mida küll ei tahtetud tunnistada: oli loodud Rahvasteliit.

Peale 1878.a. toimunud Berliini kongressi loodi Saksa-Austria liit 1879.a., millele liitus Itaalia 1881.a., moodustades seega kolmikliidu. Rahu säilitamise sihiga püüti luua kolmikliidule vastukaal Prantsuse-Vene liidu näol 1892.a. Sellega liitus hiljem Inglismaa, millega loodi kolmik-entente. Oli loodud sõna tõsisel mõttes tasakaal, mida näitas ka maailmasõja käik - kuni U.S.A. sõttaastumiseni, mis sai otsustavaks teguriks liitlaste võidus.

Kui Euroopas nähti jõudude tasakaalustamises rahu säilitamise ainuvõimalust, siis püüti Ameerikas sama sihi poole teisi teid kaudu. Terve rida kongresse, näit. aastail 1876, 1887, 1888, 1889, 1895, kutsuti kokku ainsa sihiga - leida teid rahulikule koostööle õiguslisel alusel. Kuid ka Euroopas toimus umbes samal ajal samasihilisi riikidevahelisi kongresse, näit. Londonis 1871.a., kus rõhutati rahvusvaheliste

lepingute siduvust. Brüsselis 1874.a. kus normeeriti maasõja pidamist, ja veel mitmeid teisi. Kuid Euroopa kongressid ei seadnud endile ülesandeid, mis oleksid viinud neile eesmärgetele, mida taoteldi Ameerikas; Euroopas püüti vaid tasakaalu loomise poole.

Teatava erandi moodustavad Haagi konverentsid.¹⁾ 12. augustil 1898.a. Vene keiser Nikolai II pööras oma välisministri Muravjovi kaudu kõikide Peterburgi akkrediteeritud välissaadikute poole üleskutsega kokku tulla nõupidamiseks, et lahendada küsimus, kuidas piirata kasvavat võistlust relvastumise alal. Selle üleskutse tulemuseks oli esimene Haagi rahu-konverents 1899.a., millest võtsid osa 26 riiki. Relvastumise pidurdamise alal see konverents tulemusi ei saavutanud. Rahuliikumisele on see konverents tähtis selle poolest, et loodi alaline rahvusvaheline vahekohus. Mitmed teadlased, näit. Schücking j.t. näevad Haagi konverentsides üleilmalise riikide liidu tekkimist, millist arvamust suurem osa teadlasi ei poolda.

Kuni Rahvasteliiduni evis esikoha rahuliikumises sundusliku rahvusvahelise vahekohtu idee, mille teostamises nähti rahu panti. XIX saj. algusest XX saj. alguseni, seega umbes 100 aasta jooksul leidsid 200 rahvusvahelist tüliasja arutamist vahekohtuis. Rahvusvaheliste vahekohtute arengus peame märkima järgmist evolutsiooni. Alul püüti tülisid lahendada vahendaja kaudu, kus vahekohtunikuks oli enamasti paavst,

1). W. Schücking: "Der Staatenverband der Haager Konferenzen".

mõni monarh, või ka segakomisjonid. Edaspidi nähakse juba mitmesuguseis lepinguis ette vahekohtuid, kelle kompetentsi kuuluvad tüliküsimused, mis võivad tekkida lepingu tõlgendamise või täitmise juures. Siin on meil juba tegemist vahekohtuga sõna otseses mõttes, sest esinevad kõik kolm elementi, mis moodustavad vahekohtu sisu: 1) sund pöörduda vahekohtu poole 2) kohtunike volitus 3) sunduslik otsus.

Edaspidine areng seisab juba selles, et riigid kohustuvad mitmesuguseis lepinguis andma igasuguseid tüliasju vahekohtu lahendada, väljaarvatud riiki puudutavad auküsimused, elulised huvid ja suveräänsed õigused. Selliseid lepinguid sõlmiti möödunud sajandi lõpul terve rida. Edasi tekkivad (juba) spetsiaallepingud sundusliku vahekohtu loomiseks, millelised tavaliselt sõlmitakse mitmete riikide vahel. Neis lepinguis oli ette näha, et kui sunduslik vahekohus siiski ei saavuta kokkulepet, siis pooled on kohustatud pöörduma Haagi alalise vahekohtu poole. Nii sõlmiti näit. lepingud Hispaania ja mitmete Kesk-Ameerika riikide vahel 1902.a., Inglismaa ja Prantsusmaa vahel 1903.a.

Mis puutub teise Haagi rahu konverentsi 1907.a., kus olid koos 47. riigi esindajad, siis peab ütlema, et see ei annus ^anii suuri tulemusi, kui I konverents 1899.a. Vastuvõetud konventsioon tülide rahuliku lahendamise kohta ei too midagi uut. Rahvusvaheliste uurimiskomisjone tegevuse reegleid täpsustati ning osalt ka muudeti. Ka alalise vahekohtu menetluskorda muudeti ning täiendati.

Resümeerides kõike eelpoolöeldut, olgu tähendatud, et toodud katkendid esitavad meile need peategurid, milledega ajaloo vältel, kuni maailmasõjani on püütud saavutada julgeolekut ja rahu.

II. RAHVASTELIIDU IDEE ARENG MAA - ILMASÕJA VÄLTEL.

1914.a. Euroopas valitsenud äreva sõjameeleolu juures piisas vaid väikesest sädemest sõjate^uele süttimiseks. Selleks sädemeks sai Austria-Ungari troonipärija tapmine Sarajevos 28.juunil 1914.a. Austriale oli see hääks ettekäändeks vanade arvete õiendamiseks Serbiaga. 23.juulil esitas Austria-Ungari välisminister Berchtold, Saksamaa teadmisel ja julgustusel, Serbiale 2-päevase tähtajaga ultimaatum, mis sisaldas nõudmisi, millistega ei võinud nõustuda suveräänne riik. Seepäale katkestas Austria 25.juulil Serbiaga diplomaatilised suhted ning alustas mobilisatsiooni. Serbia vastas samaga, paludes ühtlasi Venemaalt abi.

Silmapilk oli äärmiselt kriitiline. Peaaegu kõik Euroopa riigid reageerisid kuidagi sellele kogu Euroopat ähvardavale kriisile. Entente - riigid tegid rea katseid ähvardava katastroofi vältimiseks. Esiletõstmist vajavad Briti välisasjade riigisekretäri Grey pingutused, kes 26.juulil tegi ettepaneku, anda tüliasi suurriigest koosneva konverentsi lahendada. Sellega ei nõustunud aga Saksamaa, kelle nõuandel Austria 28.juulil kuulutas sõja Serbiale. Grey kordas oma ettepanekut 29.juulil, milles ta muuseas tähendas,¹⁾ et kui tekkinud kriis raskeim, mis sajandite kestel Euroopas olnud, likvidee-

1). "Die Friedens - Warte", 1923, lk. 246.

ritakse, siis arvatavasti leitakse kõrgemate võimude vahel teid südamlikumale koostööle, kui seni olnud. Neis Grey sõnus peitub juba mõte Euroopa poliitilisest organiseerumisest, kuid nii Grey ise, kui ka keskriigid pidasid seda mõtet utoopiliseks. Grey ei suutnud mõjustada asjade käiku ning juba mõni päev hiljem oli sõjakeerisesse kistud terve Lääne-, Kesk- ja Ida-Euroopa.

U.S.A. president Woodrow Wilson, kes hiljem tõusis rahuliikumise kesksemaks kujuks, hakkas juba enne maailmasõda tähelepanu äratama peamiselt oma Pan-Ameerika kavadega. Kui puhkes sõda, siis Wilson tõttas kõikjal rõhutada U.S.A. täielist erapooletust ning jäi ka truuks sellele põhimõttele mitmeks aastaks. Isegi veel ühes 1916.a. alul peetud kõnes deklareeris president Wilson, et U.S.A. pole kuidagi seotud sõja põhjustega ja eesmärkidega, kuid et ta sellegipärast on valmis koostööks püsiva rahu loomisel.¹⁾ Sellest algas U.S.A. suur rahumissioon, milline baseerus inimarmastusel, taotlemata mingeid subjektiivseid sihte. See ilmneb Wilsoni poolt 13.juulil 1916.a. peetud kõnest, milles ta ütles:

"The United States have not the distinction of being masters of the world, but the distinction of carrying certain lights for the world that the world has never so distinctly seen before, certain guiding lights of liberty and principle and justice".²⁾

1). H.W.V. Temperley: A. History of the Peace Conference of Paris", 1920, I, lk. 178.

2). Ibid, op.cit. I, lk. 176.

Wilson, kes oli kiiresti tõusnud rahuliikumises juhtivale kohale, püüdis anda juhiseid senise ummikusse sattunud maailmakorra ümberkorraldamiseks, nõudes kadu saladiplomaatiale ning pidades tarvilikuks rahvaste liitumist, et vältida igasugusi egoistlikke agressioone. Sest ainult siis võivat saabuda püsiv rahu. Kuidas seda üksikasjus teostada, see polnud Wilsonile endalegi veel selge.

Juba need Wilsoni esimesed rahupõhimõtted leidsid Euroopas soodsat vastukõla. Ka Grey kiitis need hääks oma kõnes 21.oktoobril 1916.a., lubades Inglismaa igakülgset abi tulevase rahu kindlustamisel. Tema arvates pidi-olema riikide liidu ülesandeks järelvalve lepingute täitmise üle ning vahendite leidmine konfliktide lahendamiseks ning vältimiseks.

^{Saksamaal}
Ka ~~Saaremaal~~ polnud need mõtted võõrad, mis nähtub kantserler Bethmann-Hollwegi poolt 9.novembril 1916.a. peetud kõnest, mis oli õieti vastus mainitud Grey kõnele. Bethmann-Hollweg ütles järgmist: "Die theoretischen Seiten des Problems will ich hier nicht erörtern. Aber praktisch werden wir jetzt und im Frieden zu der Frage Stellung nehmen müssen. Wenn bei und nach der Beendigung des Krieges seine entsetzlichen Verweistungen an Gut und Blut der Welt erst zum vollen Bewusst sein kommen werden dann wird durch die ganze Menschheit ein Schrei nach friedlichen Abmachungen und verständigungen gehen, die soweit es irgend in Menschenmacht liegt, die Wiederkehr einer so ungeheuerlichen Katastrophe verhüten. Dieser Schrei

wird so stark und berechtigt sein, dass er zu einem Ergebnis führen muss. Deutschland wird jeden Versuch, eine praktische Lösung zu finden, ehrlich mitprüfen und an seiner möglichen Verwirklichung mitarbeiten. Das um so mehr, wenn der Krieg, wie wir zuversichtlich erwarten, politische Zustände hervorbringt, die der freien Entwicklung aller Nationen, kleiner wie grosser, gerecht werden. Dabei wird das Prinzip, des Rechts und der freien Entwicklung nicht bloss auf dem Festland, sondern auch auf dem Meere zur Geltung zu bringen sein. Davon hat Lord Grey allerdings nicht gesprochen.¹⁾

Nagu selle kinnituseks teatab Saksamaa 12.detsembril 1916.a., et ta on nõus algama rahuläbirääkimisi. Sellele liitlased vastasid noodiga 30.detsembril, milles Saksamaa rahu- taotlused tunnistatakse vaid sõjakavaluseks. Kindral Ludendorff oma memuaarides ütleb, et Saksamaa oleks tõesti nõus olnud rahu sõlmima, ent tingimusil, milledega liitlased poleks kunagi nõustunud.²⁾

Varsti peale sõja puhkemist sõdivad riigid ruttasid teatama oma sõja eesmäärke. Briti peaminister Asquith avaldas 9. novembril 1914.a. lühidalt liitlaste sõja eesmärgid, mis kõlasid järgmiselt:

1). "Die Friedens-Warte", 1923, lk. 246.

2). H.W.V.Temperley: "A History of the Peace Conference of Paris", 1920, I, lk. 167.

"We shall never sheathe the sword which we have not lightly drawn until Belgium recovers in full measure all and more than all that she has sacrificed, until France is adequately secured against the menace of aggression, until the rights of the smaller nationalities in Europe are placed upon an unassailable foundation, and until the military domination of Prussia is wholly and finally destroyed".¹⁾

Ka Saksamaa avaldas 1914.a. sügisel oma sõja eesmärgid, milles öeldi, et ta tahab austada väikeste riige iseseisvust, pidurdada militarismi ning taotleda kokkuleppelist rahvusvahelist rahu.²⁾ Seda Saksamaa juttu aga ei usutud senikaua, kui seal kõik võim oli koondunud kindralstaabi kätte.

Need olid sõja eesmärgid, mida riigid avalikult deklareerisid ning mida eriti liitriigid osavasti oma sõjapropagandasse põimisid. Palju tähtsamad olid salalepinguis sisalduvad sõja eesmärgid, mida aga avalikkuse ette ei toodud ja hoolega varjati.

Kui Wilson nägi, et tema põhimõtted soodsat vastuvõttu leidsid, pöördus ta 20.detsembril 1916.a. noodiga sõdivate riikide poole, nõudes neilt kiiret ning üksikasjalist sõja eesmärkide resp. rahutingimuste avaldamist. Samuti palus ta ka noodis sõdivate riikide arvamust Rahvasteliidu loomise koh-

1).Temperley: "A History of the Peace Conference of Paris", 1920, I, lk. 169.

2). Ibid., op. cit. I, lk. 167.

ta.

Saksa vastus, mis saabus 26. detsembril oli põiklev ning selgusetu. Liitlaste oma, mis saabus 10. jaanuaril 1917. a. võimaldas aga juba teatud ülevaadet rahutingimustest.¹⁾ Vastus sisaldab pika loetelu mitmesugusist eri- ning üldsihtidest, ning lõpuks avaldatakse ka otsekohest poolehoidu Rahvasteliidu loomise mõttele sellisel kujul, nagu see kavatsatud Wilsoni poolt. Seega pooldati mõlemas vastuses Rahvasteliidu loomist, ent järgmiste reservatsioonidega²⁾ - enne lõppegu käesolev sõda ning lahendatagu sellega seoses olevad küsimused. Alles siis võidavat asuda Rahvasteliidu loomisele. Neist vastuseist näeme, et mõlemad pooled olid veendunud oma relvade võidus. Kuigi Wilson taotles leppelist rahu - rahu võiduta - , siiski rahuldab teda liitlaste vastus ning ta tähendas, et see viib rahvad suure sammu võrra rahule lähemale³⁾.

22. jaanuaril 1917. a. peetud kõnes Wilson avaldas U.S.A. seisukohad tulevase rahu suhtes. Ta tähendas, et ükski kokkuleppeline rahu pole püsiv, kui see sõlmitakse U.S.A. osavõtuta; seepärast on ka U.S.A.'l õigus ning kohus kaasa rääkida.

1). R. St. Baker: "Woodrow Wilson, Memoiren und Dokumente", 1923, I, lk. 35 - 36.

2). H.W.V. Temperley: "A History of the Peace Conference of Paris", 1920, I, lk. 180.

3). Ibid., op. cit., I, lk. 367.

Püsiva rahu eeltingimuseks pidas ta järgneva 5.nõude täitmist:¹⁾

1. Loobumist tasakaalupoliitikast, sest võistlevate gruppide loomine kaasutab paratamatult sõja. Olgu vaid üks terviklik riikidepere.
2. Suur- ja väikeriikide üheõigusluse tunnustamist. Sellest järeldeb nõue, et rahu sõlmitagu võrdsete poolte vahel enne lõplikku võitu - kaotust.
3. Valitsemine toimugu vaid valitsetavate nõusolekul.
4. Merede kasutamine olgu vaba kõigile rahvaile, mis on rahu, üheõigusluse ning koostöö tingimus sine qua non.
5. Relvastuse piiramine.

Kõne lõpul tähendas Wilson, et mainitud tingimusil U.S.A. on valmis garanteerima koos teiste rahvastega maailma rahu.

Sõdijad riigid sellele kõnele ei reageerinud, sest see oli mitmes punktis vastolus huvide ja eesmärkidega. 22. jaanuari kõne on tähtis selle poolest, et ta kujutab Wilson'i senise rahupoliitika kokkuvõtet ning on üldse ainus tähtis sündmus rahu- ning rahvasteliidu mõtte arengu alal terve 1917. aasta vältel. Nagu vastuseks sellele Saksamaa kuulutas 31. jaanuaril 1917.a. piiramatu veealuse sõja, mis riivas seda-võrd U.S.A. majanduslikke huve, et ta kuulutas Saksamaale 6. aprillil sõja. Selle tagajärjel pidi Wilson muutma ka oma senise rahupoliitika suunda, kuid ta ei loobunud põhimõttest, et Saksamaa võib nüüdki veel liitlastega õiglase rahu sõlmida,

1). Temperley: "A History of the Peace Conference of Paris", 1920, I, lk. 180 - 181.

kui ta vaid soovib.

Nagu öeldud valitses rahuliikumise alal 1917.aastal vaikus. Ilmus küll terve rida riigimeeste arvamusi Rahvasteliidu kohta, kuid selle tekkimisele pole need suurt mõju avaldanud. Tähtsamaina mainitagu siin inglaste seisukohti. Asquith, kuigi ta oli veendunud rahvasteliidu idee teostatavuses, arvas, et see võib toimuda siiski alles peale Saksamaa täielikku kaotust. Sellise kindla tooni võttis ta alles peale U.S.A. sõtta astumist, mis määras sõja tulemuse. Teine Inglise riigimees lord Curzon nõudis, et Saksamaale keelatagu osavõtt loodavas Rahvasteliidus, milline mõte leidis hiljem ~~C~~l^eemenceau tulist poolehoidu. Lloyd-George ühines üldjoontes Asquithi seisukohaga, mis nõudis Saksamaa alistamist enne asumist Rahvasteliidu loomisele.

Neist Inglise riigimeeste arvamusest ei pea veel järeldama, nagu poleks leidnud rahvasteliidu idee Inglismaal kõlapinda. Just vastupidi! Sellele sai Inglismaal osaks suurem poolehoid, kui kusagil mujal. Tekkisid isegi organisatsioonid selle mõtte arendamiseks ning propageerimiseks nagu "League of Nations Society" ja "League of Free Nations Association". Mitmed tegurid, nagu majanduslikud kalkulatsioonid, moraalse iseloomuga motiivid ning Suur-Briti enese olemasolu, mis kujutab endast riikide koondist, tegid rahvasteliidu idee populaarseks Inglismaal.

Rahvasteliidu idee arengus algas 1918.aastaga väga hoogne paljulubav ajajärk, mis oli nagu vastukaaluks eelneva aasta vaikusele sel alal. 5.jaanuaril peetud kõnes avaldas Lloyd-

George Briti sõjajäesmärgid selgelt ning üksikasjalikult nagu polnud seda veel teinud ükski teine liitriik.¹⁾ Neis eesmärges oli Rahvasteliidu loomise küsimus käsitletud sellisel viisil, nagu oleks see teisejärgu tähtsusega. Selline suhtumine Rahvasteliitu Lloyd-George poolt oli tingitud Clémenceaust, keda ta väga austas ning kes polnud kuigi vaimustatud Rahvasteliidu ideest. See nähtub Clémenceau 18.nov. 1917.a. deklaratsioonist, milles ta nõudis Saksamaa täielist alistamist, enne Rahvasteliidu küsimuse arutamist. Ka ei pidanud ta võimalikuks Saksamaa osavõttu Rahvasteliidust.²⁾

Tähtsamaid päevi Rahvasteliidu idee arengus on kahtlemata 8.jaanuar 1918.a. See on päev, mil Wilson avaldas oma kuulsad 14 punkti, mis pidid saama nurgakiviks nii Rahvasteliidule, kui ka Versailles' rahulepingule. 8.jaanuari kõnega Wilson taotles kolme erilist eesmärki:³⁾

1. Ta soovis anda rahuldava vastuse enamlaste arupärimisele liitlaste sõja eesmärkidest, nii et nad jääksid edasi sõdima liitlaste poolel.
2. See pidi olema üleskutse saksa sotsialistidele, kes süüdistasid oma valitsust mitte kaitse, vaid kallale tungi - sõja pidamises. Wilsoni siht oli tekitada konflikti saksa sotsialistide ja valitsuse vahel, ala-

1). Temperley: "A History of the Peace Conference of Paris", 1920, I, lk. 189.

2). Ibid, op. cit. I, lk. 192.

3). C. Seymour: "The Intimate Papers of Colonel House", 1926, IV, lk. 331.

tes vastava propagandaga varsti peale sõttaastumist. Ta ütles, et U.S.A. ei võitle saksa rahvaga, vaid tema imperialistlike valitsejatega.

3. See kõne pidi olema ka meeldetuletuseks liitriigile, et nad revideeriksid omi sõjaeesmärke, mis olid välja kujunenud salalepingutega. Eriti häiris Wilsoni Londoni kokkulepe, mis sõlmiti Inglismaa, Venemaa, Prantsusmaa, ja Itaalia vahel 26.aprillil 1915.a. See leping nägi ette Türgimaa täielikku jaotamist mainitud riige vahel. See liitlaste salajasi sõja-eesmärke paljastav salaleping avaldati enamlaste poolt, ning ta tekitas pahameelt kõigi maade vabameelsete hulgas.

14. punkti sisu kujunemisele avaldas ka mõju ühe 1917.a. sügisel rahuvõimaluste selgitamiseks loodud U.S.A. ametliku komisjoni aruanne, mille territoriaalseid küsimusi käsitlevad artiklid Wilson võttis peaaegu sõnasõnalt oma 14.punkti.¹⁾

Kuna 14.punkti evisid määratu tähtsuse rahu- ning Rahvasteliidu ideede hilisemas arengus, siis on vajalik nende läbimõtlemine. Algkeeles kõlavad nad järgmiselt:

1. Open covenants of peace openly arrived at, after which there shall be no private international understandings of any kind, but diplomacy shall proceed always frankly and in the public view.
2. Absolute freedom of navigation upon the seas outside

1). R.St. Baker: "Woodrow Wilson, Memoiren und Dokumente", 1923, I, lk. 95.

territorial waters alike in peace and in war, except as the seas may be closed in whole or in part by international action for the enforcement of international covenants.

3. The removal, so far as possible, of all economic barriers and the establishment of an equality of trade conditions among all the nations consenting to the peace and associating themselves for its maintenance.
4. Adequate guarantees given and taken that national armaments will be reduced to the lowest point consistent with domestic safety.
5. A free, open-minded, and absolutely impartial adjustment of all colonial claims based upon a strict observance of the principle that in determining all such questions of sovereignty the interests of the populations concerned must have equal weight with the equitable claims of the Government whose title is to be determined.
6. The evacuation of all Russian territory, and such a settlement of all questions affecting Russia as will secure the best and freest cooperation of the other nations of the world in obtaining for her an unhampered and unembarrassed opportunity for the independent determination of her own political development and national policy, and assure her for a sincere welcome into the society of free nations under institutions of

her own choosing, and more than a welcome, assistance also of every kind that she may need and may herself desire. The treatment accorded Russia by her sister nations in the months to come will be the acid test of their goodwill, of their comprehension of her needs as distinguished from their own interests, and of their intelligent and unselfish sympathy.

7. Belgium, the whole world will agree, must be evacuated and restored without any attempt to limit the sovereignty which she enjoys in common with all other free nations. No other single act will serve as this will serve to restore confidence among the nations in the laws which they have themselves set and determined for the government of their relations with one another. Without this healing act the whole structure and validity of International Law is for ever impaired.
8. All French territory should be freed, and the invaded portions restored, and the wrong done to France by Prussia in 1871 in the matter of Alsace-Lorraine, which has unsettled the peace of the world for nearly fifty years, should be righted in order that peace may once more be made secure in the interest of all.
9. A readjustment of the frontiers of Italy should be effected along clearly recognizable lines of nationality.

10. The peoples of Austria-Hungary, whose place among the nations we wish to see safeguarded and assured, should be accorded the freest opportunity of autonomous development.
11. Rumania, Serbia, and Montenegro should be evacuated, occupied territories restored, Serbia accorded free and secure access to the sea, and the relations of the several Balkan States to one another determined by friendly counsel along historically established lines of allegiance and nationality, and international guarantees of the political and economic independence and territorial integrity of the several Balkan States should be entered into.
12. The Turkish portions of the present Ottoman Empire should be assured a secure sovereignty, but the other nationalities which are now under Turkish rule should be assured an undoubted security of life and an absolutely unmolested opportunity of autonomous development, and the Dardanelles should be permanently opened as a free passage to the ships and commerce of all nations under international guarantees.
13. An independent Polish State should be created which should include the territories inhabited by indisputably Polish populations, which should be assured a free and secure access to the sea, and whose political and economic independence and territorial integrity

rity should be guaranteed by international covenant.

14. A general association of nations must be formed under specific covenants for the purpose of affording mutual guarantees of political independence and territorial integrity to great and small States alike.¹⁾

Lugedes neid 14.punkti, ilmneb, et Wilson on jäänud truuks oma esialgseile põhimõtetele, taotlede õiglast rahu, mis oleks vastuvõetav mõlemale sõdivale poolele ning ka teistele rahvaille. Ka nõuab ta siin teostamist oma lemmikideele - organiseerida rahvaid õiguse alusel Rahvasteliidu kaudu. Kõik neliteist punkti, neis sisalduvate põhimõtete näol, pidid saama selleks aluseks, millele rajatakse uus rahvusvaheline kord ning milledeta poleks mõeldav uue organisatsiooni püsimine. Kui loodi Rahvasteliit, siis jäid mitmed Wilsoni üllaist põhimõteteist teostamata, millest vist ongi tingitud Rahvasteliidu praegune nõrkus.

U.S.A. võttis selle kõne vastu vaimustusega, Euroopa aga märksa tagasihoidlikumalt, ning näis, et liitriigid polnud nõus seda oma ametlikuks kavaks tegema; sest iga riik leidis sellest mõne punkti, mis tema huve riivas. Üldsisulised artiklid aga leidsid kõikjal hääkskiitmist.

Saksa ning Austria kantslerid vastasid sellele kõnele 24.jaanuaril peaaegu ühesisuliste nootidega.²⁾

1). Temperley: "A History of the Peace Conference of Paris", 1920, I, lk. 433 - 435.

2). C. Seymour: "The Intimate Papers of Colonel House", 1926, I, lk. 195, 439.

Nagu muiski riiges, nii leidsid ka siin üldsisulised artiklid hääkskiitmist, kuna territoriaalsed artiklid tunnistati vastu võtmatuiks. Saksa vastuse Rahvasteliitu puudutav osa, mis meid eriti huvitab, kõlab järgmiselt: "Der letzte Punkt behandelt

den Verband der Völker. Was diesen Punkt betrifft, so stehe ich, wie sich aus meiner bisherigen Tätigkeit ergibt, jedem Gedanken sympatisch gegenüber, der für die Zukunft die Möglichkeit und Wahrscheinlichkeit von Kriegen ausschalten und das friedliche, harmonische Zusammenarbeiten der Völker fördern will. Wenn der von Präsident Wilson angeregte Gedanke des Verbandes der Völker bei näherer Ausführung und Prüfung ergibt, dass er wirklich im Gebiete vollkommener Gerechtigkeit gegen alle und vollkommener Vorurteilslosigkeit gefasst ist, so ist die Kaiserliche Regierung gern bereit, wenn alle anderen schwebenden Fragen geregelt sein werden, einer Prüfung der Grundlage eines solchen Völkerbundes nahezutreten".¹⁾

Vaatamata sellele, et 14 punkti ei saavutanud täiel määral Wilsoni poolt loodetud ning soovitud tulemusi, evivad nad siiski määratud tähtsust rahuliikumises ning Rahvasteliidu idee arengus, kuna nad võeti aluseks rahuläbirääkimisil.

Kui Wilson nägi, et tema 14. punkti pole vastuvõetavad antud kujul, siis avaldas ta 11. veebruaril 1918.a. vastuseks saksa kantsleri 24. jaanuari noodile oma n.n. "4 põhimõtet", mis

1). "Die Friedens-Warte".

moodustas õieti 14.punkti üldpõhimõtete kokkuvõtte, kuid ühtlasi pidi selgitama ka, mil viisil teostada 14.punktis sisalduvaid põhimõtteid. Mainitud "4 põhimõtet", mis pidid kindlustama püsiva rahu, kõlavad järgmiselt:

1. Each part of the final settlement must be based upon the essential justice of that particular case and upon such adjustments as are most likely to bring a peace that will be permanent.
2. Peoples and provinces are not to be bartered about from sovereignty to sovereignty as if they were mere chattels and pawns in a game, even the great game, now for ever discredited, of the Balance of Power.
3. Every territorial settlement involved in this war must be made in the interest and for the benefit of the populations concerned, and not as a part of any mere adjustment or compromise of claims amongst rival States.
4. All well-defined national aspirations shall be accorded the utmost satisfaction that can be accorded them without introducing new or perpetuating old elements of discord and antagonism that would be likely in time to break the peace of Europe, and consequently of the world.¹⁾

11. veebruari kõne otseseks tulemuseks oli Austria keisri salajane teade 20.veebruari, milles ta avaldas soovi rahu

1).Temperley: "A History of the Peace Conference of Paris", 1920, I, lk. 195, 439.

sõlmida kõnes avaldatud põhimõtete alusel. Huvitaval kombel ta ei maini üldse "14.punkti kõnet", mis vist sellega seletatav, et ta taotles rahu status quo alusel, kuna 14.punkti tegid selles olulisi muudatusi. Austria keiser loobus aga varsti oma ettepanekust, arvatavasti Saksamaa survele, kes oli tol ajal Austrias täielik peremees, ning kes oli teada saanud Austria keisri kavatsusest erirahu sõlmida.

Ka Inglismaal võttis Rahvasteliidu mõtte areng 1918.a. suurt hoogu. Juunis samal aastal ilmus Grey brošüür Rahvasteliidu kohta, milles ta täiesti erapooletult käsitleb rahvusvahelist olukorda, ning soovitab riigele tõsisemalt kaaluda Rahvasteliidu loomise mõtet, tehes selle oma poliitika lahutamatuks osaks. Need Grey seisukohad aga ei ühtu Inglismaa ametlike seisukohtadega, mida esitasid Lloyd-George ja Asquith, kelle seisukohad leidsid juba eelpool käsitlemist. Sügisel 1918.a. Lloyd-George tähendas, et faktiliselt ongi juba olemas kaks Rahvasteliitu: üks Suur-Britannia ning teine liitriige näol. Samas lubas ta aga oma igakülgset abi uue Rahvasteliidu loomiseks, millest nähtub, et ka Inglise ametlik seisukoht Rahvasteliidu suhtes oli muutunud viimasele palju soodsamaks. Wilsonile on iseloomustav, et ta polnud kunagi rahul oma senise tööga, vaid püüdis seda alatasa täiendada ja viimistleda, nii et see võimalikult kõiki rahuldaks. Peaaegu iga kõne toob mõne uuenduse või muudatuse tema senistes kavades, kuid nii mõnegi kõne pühendab ta ka vaid oma seniste põhimõtete selgitamiseks ning rõhutamiseks. Viimaste hulka kuulus ka n.n.

"4. punkti või 4. eesmärgi kõne", mille Wilson pidas 4. juulil 1918. a. Mount Vernoni^l George Washingtoni haual. 4. eesmärki, mille järgi kõne ka oma nime saanud, polnud muud, kui uus kokkuvõtte liitlaste sõja eesmärkidest. Lloyd-George tähendas selle kõne kohta, et Saksa keiser võib kas või homme rahu sõlmida, kui ta nõustub nende Wilsoni poolt avaldatud tingimustega, millised kõlasid järgmiselt:

- These are the ends for which the associated peoples of the world are fighting and which must be conceded them before there can be peace.
1. The destruction of every arbitrary power anywhere that can separately, secretly, and of its single choice disturb the peace of the world, or, if it cannot be presently destroyed, at the least its reduction to virtual impotence.
 2. The settlement of every question, whether of territory or sovereignty, of economic arrangement, or of political relationship, upon the basis of the free acceptance of that settlement by the people immediately concerned, and not upon the basis of the material interest or advantage of any other nation or people which may desire a different settlement for the sake of its own exterior influence or mastery.
 3. The consent of all nations to be governed in their conduct towards each other by the same principles of honour and of respect for the common law of civi-

lized society that govern the individual citizens of all modern States, and in their relations with one another to the end that all promises and covenants may be sacredly observed, no private plots or conspiracies hatched, no selfish injuries wrought with impunity, and a mutual trust established upon the handsome foundation of a mutual respect for right.

4. The establishment of an organization of peace which shall make it certain that the combined power of free nations will check every invasion of right and serve to make peace and justice the more secure by affording a definite tribunal of opinion to which all must submit and by which every international readjustment that cannot be amicably agreed upon by the peoples directly concerned shall be sanctioned. These great objects can be put into a single sentence: " What we seek is the ¹reign of law, based upon the ²consent of the governed and sustained by the ³organized opinion of mankind. ¹⁾

Nagu näeme, sisaldab viimane punkt mõlemaid Wilsoni lemmikideid: Rahvasteliidu loomist ning rahvaste enesemääramisõiguse teostamist. Kui võrrelda siin üldiselt Wilsoni ja Lloyd-George'i vaateid Rahvasteliidu kohta, siis märkame nende

1). H.W.V. Temperley: "A History of the Peace Conference of Paris", 1920, I, lk. 444.

juures suurt erinevust: Wilson pidas alati silmas terve inimkonna huve, kuna Lloyd-George taotles peamiselt vaid Inglismaa subjektiivseid huve, soovides näha Rahvasteliidus vahendit liitlaste kätes, mis garanteeriks dikteeritud rahu teostamise. Seda seisukohta jagasid ka prantsuse riigimehed.

27.septembril 1918.a. peetud n.n. "5.punkti kõne" oli viimane Wilsoni 1918.a. kõnede sarjas; Selles kõnes käsitleti järgmisi küsimusi:

1. The impartial justice meted out must involve no discrimination between those to whom we wish to be just and those to whom we do not wish to be just. It must be a justice that plays no favourites and knows no standards but the equal rights of the several peoples concerned.
- 2.No special or separate interest of any single nation or any group of nations can be made the basis of any part of the settlement which is not consistent with the common interest of all.
3. There can be no leagues or alliances or special covenants and understandings within the general and common family of the League of Nations.
4. And, more specifically, there can be no special selfish economic combinations within the League and no employment of any form of economic boycott or exclusion, except as the power of economic penalty, by ex-

clusion from the markets of the world, may be vested in the League of Nations itself as a means of discipline and control.

5. All international agreements and treaties of every kind must be made known in their entirety to the rest of the world. Special alliances and economic rivalries and hostilities have been the prolific source in the modern world of the plans and passions that produce war. It would be an insincere as well as an insecure peace that did not exclude them in definite and binding terms.¹⁾

Selle kõne pp. 3 ja 4 sisaldasid uusi mõtteid, kuna teised olid juba eelnevais kõnedes käsitletud. 27. septembri kõne oli suunatud nii Saksa valitsuse, kui ka mõnede imperialistlike kalduvustega liitlaste vastu. On ilmne, et see kõne ei kujuta endast muud, kui "14. punkti kõne" viimse punkti kommentaari.

Sellega lõppes Wilsoni 1918. a. suur kõnede sari, mida tuleb pidada üheks suuremaks ürituseks Rahvasteliidu idee ning üldse rahumõtte arendamisel ning levitamisel. Neist kõnedest, mida mõned autorid on nimetanud avalikeks rahuläbirääkimisiks, on tähtsaim 8. jaanuaril 1918. a. peetud "14. punkti kõne". Kõik järgnevad on taotlenud vaid selles avaldatud põ-

1). H.V. Temperley: "A History of the Peace Conference of Paris", 1920, I, lk. 447.

himõtete täiendamist ning selgitamist. Wilsoni suurim soov oli tulevase rahu rajamine neile põhimõtetele, mis ka teostus.

Puudutame veel lühidalt Rahvasteliidu idee sõjaaegset arengut muis riiges. Kui vaadelda Itaalia seisukohta Rahvasteliidu loomise suhtes, siis näeme, et see ühtus Prantsusmaa ning Inglismaa seisukohtadega. Kuid leidus ka riigimehi, kellel olid teistsugused vaated. Üks viimastest, senaator Ponti, laitis liitriige kavatsust, jätta keskriigid Rahvasteliidust eemale. Ta tegi ettepaneku asuda otsekohe Rahvasteliidu loomisele, mitte ootama jäädes sõja lõppu, vaid siis juba Rahvasteliidu kaudu püüda sõlmida rahu.

Mis puutub erapooletuisse riigesse, siis leidis Rahvasteliidu idee siin suurt poolehoidu. Moodustati isegi ametlikke komisjone küsimuse uurimiseks ning kavade koostamiseks. Kõige elavamalt tegelesid selle küsimusega Šveits ning Skandinaavia riigid.

Juba 1917.a. loodi mitmes liitriigis ametlikud komisjonid, kes pidid põhjalikult uurima Rahvasteliiduga seosesolevaid küsimusi ning esitama ka konkreetseid kavu tema loomiseks. Need komisjonid võtsid oma töö aluseks eraisikute ning eraorganisatsioonide poolt sõja vältel loodud kavu, samuti ka riigimeeste sellesisulisi mõtteavaldusi. Mainitud komisjonest on tähtsaim Briti ametlik komisjon sir Walter G.F. Phillimore'i eesistumisel.¹⁾ Briti komisjon, uurides ka paljusid ajaloolisi kavu,

1). W. Schücking - H. Wehberg: " Die Satzung des Völkerbundes", lk. 6.

leidis, et rahvusvaheline mõtlemine pole veel küps mingi üle-riikliku võimuorganiga Euroopa konföderatsiooni loomiseks. See-
pärast tulevat esialgu piirduda vaid riikide koostööga liidu-
lepingu alusel. Rahvasteliidul oli selle komisjoni poolt koos-
tatud kava järgi vaid üks organ - liiduliikmete alatine kon-
verents. Liidu peamiseks ülesandeks oli rahu säilitamine. Ku-
na Briti komisjoni, või n.n. Phillimore'i Rahvasteliidu pakti
kava on mõjustanud kõiki hilisemaid kavu, siis on tarvilik
sellega lühidalt tutvuneda.¹⁾

Art.1. Iga liitunud riik kohustub teise Liitu kuuluva
riigiga mitte sõda alustama, enne kui on otsuse
langetanud vahekohus, või konverents, kellele
tülikäsimus lahendada antud; samuti ka mitte riigiga, kes sellele otsusele alistub.

Art.2. Riik, kes eelpool mainitud kohustusi ei täida,
astub ipso-facto kõigi teiste Liitu kuuluvate
riigega sõjavahekorda. Riiki võib sundida pakti
täitma nii majanduslike kui ka sõjaliste sunni-
vahenditega.

Art.3. Kõik tülid, mis tekkivad sunnivahendite kasusta-
misest tulevad anda, juhul kui läbirääkimised tu-
lemusi ei anna, vahekohtu lahendada.

Art.4. Kui tülitsejad riigid ei nõustu vahekohtu otsuse-
ga, või kui küsimus oma loomult ei kuulu vahekoh-

1). R.St.Baker: "Woodrow Wilson, Memoiren und Dokumente", 1923,
III, lk. 61.

tu pädevusse, või kui mingil muul põhjusel pole võimalik anda tülüküsimust vahekohtu lahendada, siis võib iga asjaosaline Liidu liige nõuda küsimuse lahendamist konverentsi poolt.

Art.5. Konverentsi asukohaks on X riigi pealinn (kavas lahtiseks jäetud), kokkukutsujaks on vst. riigi riigipea ning komisjoni esimeheks saaks asukoha riigi esindaja. Konverents koosneb tema asukoha riiki akkrediteeritud diplomaatilisist esindajaist.

Art.6. Konverentsi kokkutulekust tuleb ette teatada riigile, kes tülis kuidagi osalised.

Art.7. Konverents võib luua tülüküsimuse põhjalikumaks uurimiseks komisjone.

Art.8. Konverentsi otsus pole pooltele siduv.

Art.9. Liitu kuuluvad riigid kohustuvad esitama konverentsile kõik neile teadaolevad tülüküsimust puudutavad faktid.

Art.10. Konverentsi otsus esitatakse pooltele ning ta ei vaja nende kinnitust.

Art.11. Otsuse tegemisel nõutakse ühehäälelisust. Kui konverentsist osavõtjad riigid ei saavuta kokkulepet otsuse suhtes, siis iga arvamuse pooldajad esitavad oma seisukoha.

Art.12. Ka alles ähvardavat tüli võib anda konverentsi lahendada.

Art.13. Kui üks tüliosaline riik ei kuulu Rahvasteliitu, siis püütakse esmajoonel vahekohtu teel tüli lahendada. Kui see peaks ebaõnnestuma, siis antakse tüli konverentsi lahendada, kes seda teeb tavali-
seskorras, nagu oleksid mõlemad Rahvasteliidu liikmed.

Art.14. Kui liitu mittekuuluv riik keeldub konverentsist osa võtmast, siis langetatakse otsus samas korras nagu ta oleks kohal viibinud.

Art.15. Kui selline riik tungib kallale Rahvasteliitu kuulu-
vale riigile, siis võib iga liitu kuuluv riik viimast abistada;

Art.16. Ka kaks Rahvasteliitu mittekuuluvat riiki võivad omavahelise tüli anda konverentsi lahendada.

Art.17. Iga riik võib paluda konverentsi, et ta vastu võetaks Rahvasteliitu.

Art.18. Rahvasteliitu kuuluvad riigid tunnistavad kehtima-
matuiks kõik lepingud, mis vastolus käesoleva pak-
tiga.

Selline on Phillimore'i kava artiklite sisu lühidalt kokkuvõetult. Nagu näeme pole selles pakti kavas kõneldud alalise rahvusvahelise kohtu loomisest, ega rahvusvahelisest suhtlemisest. Samuti pole kavas puudutatud relvastust ega majanduslike küsimusi. Rahvasteliidu kompetentsi piiramine vaid tüliküsimuste lahendamisega on tingitud komisjoni kartusest, et suure-

ma pädevusega Rahvasteliit riikide poolt vastuvõtmist ei leia. Mainitud kava valmis 20.märtsil 1918.a. ning saadeti tutvumiseks tähtsamaile riigimeestele.

Wilson koos oma lähima kaastöölise kolonel House'iga kaalus põhjalikult Phillimore'i kava ning leidis selle nii mõneski suhtes puuduliku olevat. Sellepärast Wilson tegi kol. House'ile ülesandeks koostada uus ning täiendatud kava. Juba 16.juulil esitas viimane presidendile oma kava,¹⁾ mis, kuigi rajanedes Phillimore'i kavale sisaldas rea uusi põhimõtteid. Kokkuvõttes kõlab ta järgmiselt:²⁾

Art. 1-3. sisaldades üldsõnalisi eetilisi tõekspidamisi, moodustab õieti kava sissejuhatuse ning ei evi seepärast olulist tähtsust.

Art. 4. määrab, et riigid võivad küsitleda teineteist sihtide ning kavatsetavate sammude suhtes, kuid see toimuigu avalikult, et see soodustaks rahvusvahelist suhtlemist.

Art. 5. Iga sõda, samuti ka sõjaähvardus puudutab nii Rahvasteliitu, kui ka tema liikmeid.

Art. 6. vastab sõna-sõnalt Phillimore'i kava art. 5-dale.

Art. 7. riikide delegaadid peavad kokku tulema sõjaohu puhul.

1). C. Seymour: "The Intimate Papers of Colonel House".1926, IV, lk. 28.

2). R.St. Baker: "Woodrow Wilson, Memoiren und Dokumente",1923, III, lk. 71.

Art. 8. Samuti ka rahulikel aegadel, kuid tähtaegadel, mis nad ise määranud.

Art. 9. vastab täpselt Phillimore'i kava art. 7-dale.

Art.10. loodagu alaline rahvusvaheline kohus, mille lahendada kuuluksid igasugused tüliküsimused, mida pole suudetud lahendada diplomaatilisel teel, vahekohtu kaudu, ega muul viisil, või mis vabatahtlikult siin esitatakse.

Art.11. kõik kaubanduslikud tüliküsimused, enne nende esitamist rahvusvahelisele kohtule, lahendatagu kõrgema rahvusliku kohtu poolt.

Art.12. Rahvusvahelise kohtu pädevusse kuulub ka kõigi vabatahtlikult temale esitatud tüliküsimuste lõplik lahendamine.

Art.13. Tüliküsimuste lahendamine, mis pole ette nähtud art. 10-das ning mis pole lahendatavad diplomaatilisel teel, kuuluvad poolte poolt valitud kolmeliikmelise vahekohtu kompetentsi. Vahekohtu otsustele võib apelleerida konverentsile, kes võib $\frac{3}{4}$ resp. $\frac{2}{3}$ häälteenamusega, olenevalt sellest, kas vahekohus tegi otsuse ühel häälel või mitte, mispeale tühistada vahekohtu otsuse, tüliküsimus antakse sellisel korral uue vahekohtu lahendada.

Art.14. Kui mingi riik loobub tüliküsimuste lahendamisest eelpool tähendatud viisil, siis kaotab ta paktiga liitunud mais kõik kaubanduslikud õigused.

Art.15. Riik, kes algab sõjalist tegevust ilma, et oleks püüd-

nud lahendada tüli rahulisel teel, või ei täida rahvusvahelise kohtu otsust, kaotab liitunud riiges kõik kaubanduslikud õigused, ühtlasi alatakse tema vastu ka blokaadi.

Art.16-19. vastavad üldjoontes Phillimore'i kava art. 13-16-le.

Art.20. Paktiga liituvad riigid kohustuvad vastastikku garanteerima, teineteise territoriaalset puutumatust ning poliitilist sõltumatust. Muudatusi territoriaalseis piires võib teha vaid üldise rahu huvides ning rahvas- te enesemääramisõiguse alusel.

Art.21. Paktiga liituvad riigid kohustuvad oma relvastust vähendama määrani, mis tarvilik hädavajalikuks julgeole- kuks.

Art.22,23 vastavad Phillimore'i kava art. 17 ja 18-le.

Võrreldes House' i ja Phillimore'i kavu, näeme, et nad erinevad järgmisis küsimusis: Uudsusena esineb House'il art. 10-das ettenähtud rahvusvaheline kohus. Kui vaadelda Rahvasteliidule art. 14 ja 15-das omistatud sunnivahendeid, siis näeme vaid majanduslikke, kuna House ei pooldanud sõjalisi sunniva- hendeid. Karmem Rahvasteliidule omistatud sunnivahend oli see- ga blokaad. Tähtsaima erinevuse moodustab House'i kava art. 20., mis kõneleb Liidu liikmete territoriaalse puutumatuse ning poliitilise sõltumatuse vastastikusest garanteerimisest. Mainitud artikli ta võttis oma kavva Wilsoni soovil, kes seda mõtet propageeris juba oma Pan.Ameerika kavades.

Kuid ka House'i kava ei rahuldanud täiesti Wilson'i ning

ta otsustas koostada ise Rahvasteliidu pakti kava, mis ka valmis 1918.a. sügisel.¹⁾ See ühtub suuremas osas House'i kavaga; artiklite vähene arv Wilsoni kavas on seletatav sellega, et ta liitis mitmed House'i artiklid, milletõttu nende arv kahanes 23. pealt 13. peale. Erinevusi sisaldavad vaid järgmised artiklid:

Art. 2. Delegaatidekogu resp. konverentsi kõrval on Liidul veel teine organ - sekretariaat. Konverents loob ise omale menetluskorra.

Art. 4. Relvastust piiratagu vaid sisemise julgeoleku vajadustega.

Art. 7. Paktirikkuvate riikide vastu võib tarvitada nii majanduslikke kui ka sõjalisi sunnivahendeid.

Peale selle erineb Wilson'i kava House'i omast veel selle poolest, et Wilson loobus rahvusvahelise kohtu loomisest, kuna ta suhtes teatud eelarvamusega juristide võimetusse. Kõik ülejäänud artiklid Wilsoni kavas on võetud peaaegu muutmata House'i kavast.

Seniõeldust nähtub, et sõja vältel oli loodud soodne psühholoogiline alus Rahvasteliidu tekkimiseks. Selles töös on Wilsonil suured teened, olles pühendanud Rahvasteliidule kõik oma energia ning aja. Rahvasteliidu idee praktiline teostamine oli nüüd veel vaid lühema aja küsimus.

5.oktoobril 1918.a. Wilson sai Saksa kantslerilt teate,

1).R.St. Baker: "Woodrow Wilson, Memoiren und Dokumente", 1923, III, lk. 79.

milles teda paluti algatada rahuläbirääkimisi sõdivate poolte vahel 14.punkti alusel, kuid eelkõige kiire vaherahuga lõpetada verevalamine. Sellega olid sakslased viimaks 14.punkti tingimusteta vastu võtnud. Nüüd aga kõhklesid liitlased sama tegemast, sest arvati, et Saksamaa püüab sel teel pääseda lõplikust kaotusest ning päälegi saavutada soodsat rahu. Alles peale pikki läbirääkimisi liitlased sõlmisid Saksamaaga 11.novembril vaherahu. Samuti saavutas Wilson neilt tõotuse, et tulevase rahu aluseks võetakse 14.punkti põhimõtted. Üle kahe kuu vältavad rahukonverentsi eeltööd, nii et alles 18.jaanuaril 1919.a. toimub Pariisi rahukonverentsi pidulik avaistung. Sellega algab Rahvasteliidu tekkeloo lõpp-peatükk.

III . P A K T I K O O S T A M I N E N I N G R A H V A S - T E L I I D U F A K T I L I N E N I N G J U R I I D I - L I N E T E K K I M I N E .

Wilson alustas teekonda Euroopasse 5.detsembril, et U. S.A. delegatsioonil esimehena osa võtta rahukonverentsist. Ta võttis kaasa ka oma eelpoolmainitud kava kavatsedes selle alusel Rahvasteliitu luua. Reisi vältel ta koostas omale tegevuskava, mis rajanes samale kahele põhimõttele, mis olid seni juhtinud tema tegevust:¹⁾

1. Nõuda rahvastele enesemääramisõigust, s.t. valitsemine toimugu valitsetavate nõusolekul.
2. Kohustada riike kaasa töötama loodava Rahvasteliiduga, mis taotleks vastastikust kaitset ning abi.

Õieti on Rahvasteliit loogiline järeldus Wilsoni vastastikuse abistamise ideest, mis peab maailma rahvaid üksteisega siduma. Autokraatiad pidi hävitatama, see oli üks liitlaste sõja eesmärke. Autokraatiate asemele pidi loodama terve rida nõrku demokraatiad, kellede kaitseks tuli paratamatult luua tegev Rahvasteliit, mis ühtlasi püüaks tulevikus vältida iga sugusi sõjalisi kokkupõrkeid.

Jõudnud Euroopasse enam kui kuu enne rahukonverentsi algust, Wilson otsustas seda aega kasutada oma põhimõtete levitamiseks ning selgitamiseks. Ta läbis Inglismaa, Prantsusmaa

1).R.St. Baker: "Woodrow Wilson, Memoiren und Dokumente", 1923, I, lk. 21.

ja Itaalia ning kõikjal, kus ta kõneles, võeti need uue rahvusvahelise korra loomise mõtted vastu suure vaimustusega.

Euroopas Wilson tutvus kahe uue Rahvasteliidu pakti kavaga: kindral Sumts'i ja lord Cecil'i omadega. Mõlemad autorid olid loonud oma kavad Phillimore'i kava alusel. Wilsonile imponeeris eriti Sumts'i kava, selles sisalduvate järgmiste uute põhimõtete tõttu:¹⁾ ²⁾

1. Mandaatide loomine, mida ta käsitles art. 2-7. See on Sumts'i kava suurim erisus, mis hiljem teostamist leidis Versailles' rahulepingus, tähistades uue asumaadepoliitika algust.
2. Art. 10-14 kohaselt pidi loodama konverentsi ning sekretariaadi kõrval uus organ - Rahvasteliidu nõukogu - kellele pidi kuuluma täidesaatva võimu teostamine ning kellele jäi õigus määrata perioodiliselt kokkutuleva konverentsi päevakord. Vastukaaluks konverentsile, kus kõigil Rahvasteliidu liikmeil olid võrdsed õigused, ning kus ülekaal seetõttu oli väiksemate riikide käes, pidi nõukogus olema suurem osa kohti suurriigel.
3. Art. 15. Kindral Sumts nõudis sundusliku väeteenistuse kaotamist ning riigikaitse rajamist politseile ning vabatahtlikele, kellede arv ning väljaõpe jäid nõukogu määrata.

1). R. St. Baker: "Woodrow Wilson, Memoiren und Dokumente", 1923, I, lk. 185-188.

2). Ibid., op. cit. III, lk. 84-85.

4. Art.16. nõuti relvastuse piiramist tegeliku vajaduseni.

See tegeliku vajaduse piir jäi asjatundjate määrata.

Ülejäänud Sumts'i kava artiklid ühtuvad Phillimore'i kavaga.

Need uued põhimõtted haarasid Wilsoni sedavõrd, et ta asus koostama uut Rahvasteliidu pakti kava¹⁾, mis valmis 10. jaanuaril 1919.a. ning saadeti riigimeestele tutvumiseks. Wil-soni teine Rahvasteliidu pakti kava erines esimesest vaid selle poolest, et temasse oli inkorporeeritud ülalmainitud 4 Sumts'i uudispõhimõtet, mis olid paigutatud vastavasse arikleisse, nii et neid jäi endiselt 13. Erandi moodustas mandaatide küsimus, mis paigutati eraldi kava lõppu, kus ta moodustas 6-est täiend-artiklist koosneva lisa. Nagu näeme, erines Wilsoni teine kava esimesest, nii sisult, kui ka kujult vaid õige vähe.

Selle kava kohta ilmus terve rida kriitikuid, kuid ainult üks neist - kindral Tasker H. Bliss'i oma - leidis tähelepanu Wilsoni poolt. Selle alusel ta koostas oma Rahvasteliidu pakti kolmanda kava, mis valmis 10. jaanuaril 1919.a. Bliss'i kriitika sisaldab ka mõningaid parandusettepanekuid. Neist on tähtsaim nõue, et vastastikust garantiid piiratagu vaid väliste kallaletungide juhtudega. Bliss kartis nimelt, et kordub Püha Liidu lugu, kus liitu võidakse kasutama hakata sisemiste rahu-tuste sumbutamiseks.²⁾ Peale selle nõudis Bliss veel mõningaid

1). R.St. Baker: "Woodrow Wilson, Memoiren und Dokumente", 1923, III, lk. 89.

2). Ibid., op. cit. III, lk. 99.

parandusi pakti sõnastuses, mis pole aga kuigi olulised. Oma kolmandas kavas Wilson on arvestanud peaaegu kõiki Bliss'i parandusettepanekuid. Peale mainitud Bliss'i kriitika alusel tehtud paranduste sisaldab Wilson'i kolmas kava¹⁾ veel 4 täiendavat artikkelt: merede vabaduse, lepingute avalikkuse, kaubandusliku ning usundilise üheõigusluse kohta, mis on paigutatud lissasse mandaate käsitlevate artiklite järele.

Seni käsitletud kavade kohta peab ütlema, et nad kõik sarnlevad üksteisega. See on tingitud sellest, et nende loomisel on aluseks võetud Phillimore'i kava. Sama võib öelda ka Briti kava kohta, mis esitati lord Cecil'i poolt Wilson'ile tutvumiseks 20. jaanuaril 1919.a.²⁾ Briti Rahvasteliidu pakti kava erineb eelmisest mitte niivõrd põhimõtteil, kui just käsitlusviisilt, kuna ta on märksa üksikasjalikum ning viimistletum ning seisab seetõttu lähemal kehtivale Rahvasteliidu paktile, kui eelmised. Kuna Briti kava üksikasjalik käsitlemine, selle võrdlemisi suure ulatuse tõttu, viiks liiga pikale ning osutuks suuremalt osalt vaid varemais kavades avaldatud mõtete kordamiseks, siis piirdume siinkohal vaid kavas esitatud uute põhimõtete käsitlemisega, mis seda eristavad eelmisist, eriti aga Wilson'i kolmandast Rahvasteliidu pakti kavast. Siingi esineb kolm liiduorganit³⁾: täiskogu, nõukogu ning sekretariaat.

1). R. St. Baker: "Woodrow Wilson, Memoiren und Dokumente", 1923, III, lk. 103.

2). C. Seymour: "The Intimate Papers of Colonel House", 1926, IV, lk. 299.

3). R. St. Baker: "Woodrow Wilson, Memoiren und Dokumente", 1923, III, lk. 115.

Uudsusena moodustatakse Briti kavas täiskogu mitte Rahvasteliidu asukoha riiki akkrediteeritud diplomaatilisist esindajaist, vaid juba Rahvasteliidu juure läkitatud erilisist esindajaist. See kava võimaldas igal Briti dominioonil saata täiskokku oma esindaja. Nõukogu pidi koosnema vaid Briti, Prantsusmaa, Itaalia, Jaapani ning U.S.A. esindajaist. Nagu näha, on väiksemalt riigelt võetud nõukogus kaasatöötamise õigus, mis ilmselt ebaõiglane, andes kõik täidesaatev võim suurriige kätte. Sekretariaat, mis pidi sooritama Liidu jooksva töö, seati liidukantsleri resp. peasekretari valve alla. Kõrgete lepinguosaliste /siin kavas on see termin esmakordselt kasutatud/ esindajad, peasekretär, sekretariaadi ametkond ning igasuguste Liidu komisjonide liikmed pidid evima Liidu asukohas isikupuutumatusõigust. Tülide lahendamiseks oli ette nähtud rahvusvaheline kohus. Muud tülikäsimuste lahendamist käsitlevad artiklid baseeruvad valdavalt enamikus varemaste kavadele. Kava suurimaks puuduseks on asjaolu, et selles pole kavatsatud mandaatide loomist, mis oleks tähendanud Saksa ja Türgi asumaade jaotamist liitriige vahel ning nende maaalade ning rahvaste andmist liitriige piiramata meelevalja alla.

Eelpool öeldust nähtub, et Wilson'i kolmas pakti kava ning Briti kava erinesid mitmeski olulises küsimuses. Kol. House pidas mõlemaid ebaõnnestunuiks:¹⁾ Briti kava seepärast, et seal polnud kavatsatud mandaatide loomist, ning et nõukogu koosnes vaid suurriige esindajaist; kuna Wilson'i kava seepä-

1). C. Seymour: "The Intimate Papers of Colonel House", 1926, IV, lk. 299.

rast, et seal puudus alaline rahvusvaheline kohus tülide lahendamiseks. Kuna U.S.A. ja Briti taotlesid koostööd Pariisi rahu-konverentsil, siis nende delegatsioonid pidasid tarvilikuks mõlema riigi kavade ühtlustamist.

See töö usaldati ühiselt mõlema delegatsiooni juriidilisele nõuandjaile, kelledeks olid David Hunter Miller (U.S.A.) ning sir Cecil Hurst (Briti). Nende vahel 1. ja 2. veebruaril toimunud läbirääkimiste tulemuseks oli kompromisskava n.n. Hurst-Miller'i kava.¹⁾ Viimane ei sisalda ühtki uut mõtet, moodustades vaid konglomeraadi Briti ning Wilson'i kolmandast kavast peaaegu sõna-sõnalt üle võetud artikleist.

Hurst-Miller'i kava, võrreldes eelpool mainitutega tundub olevat selgem ning ülevaatlikum; ka on selles kõrvaldatud Briti ning Wilson'i kavadele etteheidetud puudused. Mis puutub kava sisulisse külge,²⁾ siis tuleb tähendada järgmist: Rahvasteliidu organisatsiooni käsitlevad artiklid on võetud Briti kavast, erinedes viimasest vaid sellega, et nõukokku pidid kuuluma peale suurriige esindajate ka väiksemate riikide esindajad. Riikide liitu vastuvõtmist, vastastikuseid garantiisid ning relvastuse piiramist käsitlevad artiklid on võetud Wilson'i kolmandast kavast, samuti ka rahvusvaheliste tülide lahendamist käsitlevad artiklid, kuid selle erinevusega, et siin esineb uus õigustmõistev organ - rahvusvaheline kohus. Bri-

1). C. Seympur: "The Intimate Papers of Colonel House", 1926, IV, lk. 311.

2). R.St. Baker: "Woodrow Wilson, Memoiren und Dokumente", 1923, III, lk. 127-133.

ti kava eeskujul antakse ka Hurst-Miller'i kavas Liidule rel-
vakaubanduse piiramata kontrolli õigus ning luuakse eriline
rahvusvaheline tööorganisatsioon. Hurst-Miller'i kava suurim
erinevus Briti omast seisab Wilson'i mandaatide loomist käsitle-
vate artiklite sissevõtmises, millisest küsimusest aga Briti
kava vaikides möödus. Viimased, rahvusvahelisi lepinguid käsit-
levad artiklid on võetud Wilson'i kavast.

Teatavasti valmis Hurst-Miller'i kava 2.veebruari lõu-
naks. Sama päeva õhtul kohtusid Wilson, House ja Miller, et
arutada äsjaalminud kompromisskava. Wilson polnud mõnes küsi-
muses rahul selle kavaga ning asus koostama uut, mis valmis
veel samal õhtul¹⁾. See neljas Wilson'i Rahvasteliidu pakti
kava erines kolmandast vaid Hurst-Miller'i resp. Briti kavast
võetud klauslitega lepingute avaldamise ning usundilise ja kau-
bandusliku üheõigusluse kohta. Wilson soovis võtta oma neljan-
da kava vaidluste aluseks Rahvasteliidu komisjonis. See kavat-
sus ei meeldinud aga inglasile, sest sellega poleks Rahvaste-
liidu pakti koostamise aluseks võetud mitte esialgselt kavat-
setud Anglo-Ameerika kompromisskava, vaid juba iseseisev Ameer-
rika kava²⁾. Kol. House'i mõjustusel Wilson lõpuks nõustus võt-
ma Hurst-Miller'i kava Rahvasteliidu komisjoni töö aluseks³⁾.

1). C.Seymour: "The Intimate Papers of Colonel House", 1926,
IV, lk. 312.

2). Ibid., op. cit. IV, lk. 313-314.

3). Ibid., op. cit. IV, lk. 312.

Tuleb märkida, et Wilson'i neljandat kava pole kunagi avaldatud, seepärast ka enamik autoreid pole selles üldse teadlik ning jätab selle mainimata.

Eelpool tooduga on antud loetelu ning kirjeldus tähtsamaist kavadest, mis on mõju avaldanud Rahvasteliidu pakti tekkimisele. Sõja vältel, kuni Versailles' rahulepinguni esitatud Rahvasteliidu pakti kavade kogu arv tõuseb aga 55-le, milledest 13 on ametlikud¹⁾. Senine käsitelu võimaldab ka selge pildi Wilson'i Rahvasteliidu pakti kavade arenemiskäigust. Nagu näeme, ei esi- ne Wilson'i kavades algupäraseid ideid. Ta kasutas vaid tead- laste poolt varemavaldatud põhimõtteid, kohandades neid muutu- nud olukordadele ning sidudes üheks tervikuks. Kuid needki Wil- son'i kavades toodud laenatud mõtted esialgsel kujul vähehaa- val pudenesid, nii et tema kavast pääsesid Rahvasteliidu pakti vaid selle art. 10. sisalduvad põhimõtted.

Wilson nägi Rahvasteliidu loomises tulevase rahu panti ning seepärast nõudis, et üksikud rahutingimused oleksid rajatud Rahvasteliidu mõttele. Ta oli veendunud, et rahu, mida rahvad igatsevad, pole saavutatav ei majanduslike, poliitiliste ega ka sõjaliste tingimustega, kui need pole kooskõlastatud selle uue loodava korra vaimuga ning kui sõlmitav rahuleping ei näe ette võimalust rahvaste koostööks ja tülide rahulikuks lahendamiseks. Neil põhjusil nõudis ta kategooriliselt Rahvasteliidu pakti ühendamist rahulepinguga. Selles avaldus Wilson'i suur politi-

1). W. Schüking- H. Wehberg: "Die Satzung des Völkerbundes",

line ettenägelikkus, kes juba aimas neid suuri raskusi, mis tulevad pakti ratifitseerimisel ning et pakti jõustumine on mõeldav ainult siis, kui see rahulepingu lahutamatu osana on vastu võetav või tagasi lükatav vaid koos viimasega.¹⁾ See Rahvasteliidu pakti ja rahulepingu sidumise mõte leidis Pariisis alul tugevat vastuseisu, kuid kui küsimus tuli otsustamisele, siis Wilson'i põhimõtted leidsid üldist hääkskiitmist. Rahukonventsiooni teisel istungil 25. jaanuaril 1919.a. võeti vastu järgmine resolutsioon:

1. "It is essential to the maintenance of the world settlement, which the Associated Nations are now met to establish, that a League of Nations to be created to promote international co-operation, to ensure the fulfilment of accepted international obligations, and to provide safeguards against war."
2. "This League should be created as an integral part of the general Treaty of Peace, and should be open to every civilized nation which can be relied on to promote its objects".
3. "The members of the League should periodically meet in international conference, and should have a permanent organization and secretariat to carry on the business of the League in the intervals between the conferences".

"The Conference therefore appoints a Committee repre-

1). R.St. Baker: "Woodrow Wilson, Memoiren und Dokumente", 1923, I, lk. 202 - 203.

sentative of the Associated Governments to work out the details of the constitution and functions of the League".¹⁾

Komisjoni pidid kuuluma 2 esindajat igast liitlas-suurriigist ning viis esindajat väikeriigest. Peale nende said komisjonist osavõtuõiguse veel 4 riiki. Komisjoni tööst võtsid seega osa järgmised riigid: Inglismaa, Prantsusmaa, Itaalia, Jaapan ja U.S.A. ; Belgia, Brasiilia, Hiina, Portugal ja Serbia ; osavõtjaina - liikmeina Poola, Rumeenia, Greeka ja Tšehhoslovakkia.

Rahvasteliidu komisjonil on veel teinegi eellugu.²⁾ Pariisi rahukonverentsil suurriige delegaadid vaatasid alul Wilson'ile kui idealistile ja fantastile, kelle ideed vaevalt teostatavad. Rahvas, kes oli täiesti kurnatud pikast sõjast, tervitas vaimustatult Wilson'i uusi mõtteid, mis töötasid tunamubrangu senisesse ühiskondlikku ellu. Kuna Wilson taotles väsimatult oma põhimõtete teostamist, siis muutus ta varsti liitriige delegaadele tüütavaks ja segavaks ning need hakkasid püüdma temast delikaatselt vabaneda. Lahendus leiti kiiresti, loodi eriline komisjon Rahvasteliidu pakti koostamiseks, mis oma raskepärase ehituse ning koosseisu tõttu pidi kujunema Rahvasteliidu mõttele kirstunaelaks.

See oli väga osav võte Wilson'i vastaste poolt, ent viimane tegi omalt-poolt veel ootamatuna sammu - nimetades end

1). C.Seymour: "The Intimate Papers of Colonel House", 1926, IV, lk. 302.

2). R.St.Baker: "Woodrow Wilson, Memoiren und Dokumente", 1923 I, lk. 198.

ise (Wilson oli teatavasti U.S.A. delegatsiooni juht) U.S.A. esindajaks uude komisjoni. Siin valiti ta, kui Rahvasteliidu idee suurim levitaja, komisjoni esimeheks. Sellega omandas uus n.n. Rahvasteliidu komisjon ootamatult suure kaalu, nii et ta mõneks ajaks paelus maailma tähelepanu veel enam, kui rahukonverents ise.

Rahvasteliidu komisjon pidas 10 istungit ajavahemikus 3. - 13. veebruarini. Komisjon võttis oma töö aluseks, nagu juba teame, Hurst-Miller'i kava, kuid arvestati vähemal määral ka veel Prantsusmaa ning Itaalia ametlikke kavu. Kõige ägedamaid vaidlusi tekitasid järgmised küsimused: väikeriikide esindamine nõukogus, desarmeerimine, rahvusvahelise politseiväe loomine, usundlik ja üldine üheõiguslus ning mandaadid. Neis asjus komisjon tegi järgmised otsused:¹⁾

1. Vähemaille riigele pidi kuuluma nõukogus 4 kohta; samuti otsustati anda Indiale ja Briti dominiioonele, kellel iseseisev esindus Pariisi rahukonverentsil, samad õigused ka Rahvasteliidu täiskogus.
2. Desarmeerimisküsimuses mingit otsust ei tehtud.
3. Otsustati eitavalt Prantsusmaa ettepanek rahvusvahelise politseiväe loomiseks.
4. Usundilise üheõigusluse küsimus võeti päevakorrast enne otsuse tegemist ning jäeti tagajärjeta ka Jaapani ettepanek rassilise üheõigusluse tunnustamiseks.

1). C. Seymour: "The Intimate Papers of Colonel House", 1926, IV, lk. 317 - 318.

5. Mandaatide küsimuses võeti omaks kindral Sumts'i kava.

Kuigi ei suudetud rahuldada kõigi riige soove, siiski saavutas Wilson Rahvasteliidu pakti kava ühehäälselt vastuvõtu 14 rahvuse esindajaist koosneva komisjoni poolt 13.veebruari õhtul 1919.a.

President Wilson, keda komisjon oli määranud aruandjaks, esitas komisjoni töötulemused kolmandal rahukonverentsi istungil, 14.vebruaril. Olles lugenud ette komisjoni poolt koostatud Rahvasteliidu pakti kava Wilson pidas kõne, milles ütles, et pole suudetud ette näha kõiki küsimusi, milledega liidul tegeleda tuleb, kuid see ei tohtivat takistada tema tööd. Pakt ei tohi muutuda liidule mingiks kammitsaks, vaid peab võimaldama sellel kaasa areneda eluga; ("There ^{here} I should say of this document that it is not a strait - jacket, but a vehicle of life").¹⁾ Edasi ta tähendas, et Rahvasteliit pole loodud ainult rahu garanteerimiseks, vaid teda võib kasutada koostööks igasuguseis rahvusvahelisis asjus. Esijoonel ennustas Wilson suurt tulevikku kavatsitava rahvusvahelisele tööbüroole, mille ülesandeks pidi olema tööliste töötingimuste parandamine. Lõpuks rõhutas president veel mandaatsüsteemi loomist, mis oleks kaasaja suuremaid edusamme ning kõrvaldaks kaitsetute rahvaste ekspluateerimise, võimaldades ka neile kaasa rääkida oma saatuse määramisel. Ning see, mis 13.vebruaril sündis Rahvasteliidu komisjonis kordus 14.vebruaril rahukonverentsi

1). H.W.V. Temperley: "A History of the Peace Conference of Paris", 1920, III, lk. 60.

kolmandal istungil - Rahvasteliidu pakti kava võeti vastu ühel häälel.

Näib, et selle 14. ja 15.veebruari Pariisis valitsenud Rahvasteliidu suhtes nii optimistliku meeleolu loojaks oli ainuüksi Wilson oma isikuga, sest vaevalt ta oli asunud kojureisile, kui hakkasid esinema nõudmistega kõik rahulolematud eesotsas Prantsusmaaga, kes leidis, et Rahvasteliit kavatsatud kujul osutub liiga nõrgaks rahu garanteerijaks. Püüti äkki kõiki tähtsamaid küsimusi nagu: asumaad, sõjakahjude häästamine jne. lahendada mööda hiilides Rahvasteliidust ning muist kokkulepitud põhimõtteist, kuigi sõdijad olid töötanud rahu sõlmida 14.punkti valmus.¹⁾ Näis juba, nagu variseks terve suur Rahvasteliidu ehitus, sest liitlaste soovid olid niivõrd erinevad, et ei leitud kuidagi ühist keelt ning oli karta tõsisest konfliktist. Tekkis ummik, millest liitlased ei leidnud väljapääsuteed. Clemenceau'1, kes oli Pariisi rahukonverentsi esimees ei jäänud muud teha, kui teatada konverentsile²⁾, et kuni Wilson'i tagasitulekuni ei tehta Rahvasteliidu suhtes ühtki otsust.

Puudutame lühidalt ka Wilson'i kojureisi, mida ta alustas 15.vebruaril 1919.a. Jõudes U.S.A.'sse peale kahekuist eemalolekut, pidi ta nentima, et vahepeal oli meeleolu põhjalikult muutunud³⁾. Rahukonverentsi poolt 14.vebruaril vastu

1). R.St.Baker: "Woodrow Wilson, Memoiren und Dokumente", 1923, I, lk. 244.

2). Ibid., op. cit. I, lk. 251.

3). Schüking-Wehberg: "Die Satzung des Völkerbundes", lk.16.

võetud Rahvasteliidu pakti kava sai U.S.A.'s väga terava kriitika osaliseks. Vastandina Prantsusmaale kardeti U.S.A's, Rahvasteliidu tugevust. Wilson'i kaastöölised ja sõbrad soovitasid talle tungivalt teha muudatusi Rahvasteliidu pakti kavas, et see saaks vastuvõetavaks U.S.A'le. Peab mainima senaator G.M. Hitchcoe'i kirja Wilson'ile 4.märtsist, mis sisaldab 4 täiendusettepanekut pakti kavale, millede teostamist Hitchcoe pidas U.S.A. Rahvasteliidu paktiga liitumise eelduseks. Kirjas toodud täiendusettepanekud sisaldasid järgmist nõudeid:¹⁾

1. Monroe doktriini tunnustamist.
2. Eeldust U.S.A. liidust lahkumiseks.
3. Siseasjade eraldamist rahvusvahelise jurisdiktsiooni alt.
4. Mandaatide vastuvõtt sõltugu mandataaride nõusolekust.

Peale nende nõuti U.S.A.'s veel Rahvasteliidu pakti lahutamist rahulepingust. Seda propageeris eriti Lausing, kes arvas, et rahulepingusse paigutatagu vaid Rahvasteliidu loomise üldsõnaline resolutsioon. Selle nõude teostamine oleks tähendanud Rahvasteliidu loomise edasilükkamist määramata ajaks. Seda suutis Wilson ka selle nõude pooldajaile selgitada.

Kuid nii U.S.A., kui ka Prantsusmaa rahulolematuse peapõhjuseks oli pakti kava art.10, kuid nagu eelpool juba nägime asusid mõlemad riigid diametraalselt vastupidiseil seisukohil. U.S.A.'s leiti, et art. 10 on vastolus Monroe Doktriiniga ning võib neid kiskuda soovimata segadusisse. Wilson isiklikult ei

1). H.W.V. Temperley: "A History of the Peace Conference of Paris", 1920, III, lk. 57.

leidnud mingit vastolu nende vahel, nentides vaid seda, et mõlemad taotlevad ühiseid sihte.

Selguse mõttes olgu toodud ka lühike ülevaade Monroe Doktriinist¹⁾. Viimane evib 2 külge: positiivne külg - keeld teisile riigele segada end Ameerika asjusse ja negatiivne külg - keeld Ameerika riigele segada end Euroopa asjusse. Meid huvitab eriti Monroe Doktriini positiivne külg - keeld teisile riigele segada end Ameerika asjusse, vastasel korral pidid Ameerika riigid ühiselt välja astuma. Seega kujutleb Monroe Doktriin endast kaitse andmist tugevama poolt nõrgemale.

Kui Wilson 14.märtsil 1919.a. nende paranduskavadega Euroopasse tagasi jõudis, siis, kuigi tal oli täielik ülevaade rahukonverentsil asetleidnud sündmusist, ta ei puudutanud neid sõnagagi, vaid otsustas jätkata tema ärasõidul poolelejäanud tööd²⁾. See oli ka parim, mida ta teha võis. Sellegipärast oli Wilson'i olukord nüüd väga raske, sest tal tuli, nagu juba tähendasime, võidelda nii Prantsusmaaga kui ka U.S.A.'ga, kuna mõlemaid oli vallutanud hirm pakti art. 10 pärast.

22. märtsil 1919.a. astus Rahvasteliidu komisjon uuesti kokku, et revideerida 14.veebbruaril vastuvõetud kava vahepeal esitatud parandusettepanekute kohaselt. Komisjoni koosolekud kujunesid väga ägedaiks, kuna mitmed riigid püüdsid uuesti läbi suruda omi nõudeid, millised komisjoni poolt juba varemalt eitavalt otsustatud, näit.: Prantsusmaa rahvusvahelise polit-

1). R.St.Baker: "Woodrow Wilson, Memoiren und Dokumente", 1923, I, lk. 264.

2). Ibid., op. cit. I, lk. 251.

seiväe loomise nõuet, Jaapan rassilise üheõigusluse tunnustamist jne. Neid nõudeid aga ei võetud üldse päevakorda, mis põhjustas terve rea kriise, millised komisjoni tööd tunduvalt pidurdasid. See pahandas Wilson'i, ning ta otsustas Pariisist lahkuda tehes selleks ettevalmistusigi. Wilson'i järsk otsus kainestas riike sedavõrd, et nad nõustusid ilma pikemata U.S.A. parandusettepanekutega ning otsustasid esitada parandatud Rahvasteliidu pakti kava rahukonverentsile vastuvõtmiseks. Peab tähendama, et komisjone koosolekuteest pole olemas mingeid ametlikke protokolle, vaid kõik andmed on ammutatud eramärkmeist.

Rahukonverentsi 5-dal istungil 28.aprillil 1919.a. tuli kava arutusele. Peeti terve rida huvitavaid kõnesid, milledest tähtsaim Wilson'i oma. Ta loetles 26 erinevust pakti kava 14. veebruari ja 28.aprillil redaktsioonide vahel.¹⁾ Kõige olulisemad on need parandused, mis tehti Wilson'i ettepanekul. Nii tekkis Monroe Doktriini käsitlev pakti art. 21. Art. 1.juure loodi p. 3, mis näeb ette võimaluse liidust lahkuda. Art.15. juure loodi p.8, mis eraldab Rahvasteliidu kompetentsist kõik puht siseõiguslikud küsimused. Art. 22. p. 2-es määrati, et mandataariks võib riiki seada vaid tema nõudolekul.

Pääle sõnavõtte Wilson tegi ettepaneku kinnitada Rahvasteliidu pakti kava, mis ka sündis, päälegi ühel häälel. Senisest käsitelust paistab silma, et pole kõneldud lähemalt kesk-

1). H.W.V.Temperley: "A History of the Peace Conference of Paris, 1920, III, lk. 57.

riige, ega neutraalriige osatähtsusest Rahvasteliidu tekkeloos, eriti aga pakti koostamises. Tegelikult pole siin ka palju öelda. Mis puutub erapooletuisse riigesse, siis peab tähendama, et ka nende poolt esitati mitmeid kavu Rahvasteliidu loomiseks, kuid nende mõju pakti sisu kujunemisele on minimaalne. Samuti ei annud mingeid tulemusi ka 20. ja 21. märtsil 1919.a. Pariisis peetud erapooletute riige konverents.

Kuid ka keskriiges kaaluti Rahvasteliidu mõtet. Saksa valitsus esitas 9.mail oma Rahvasteliidu pakti kava, milline jäeti liitriige poolt tähelepanemata.¹⁾ Sama saatuse osaliseks said ka Saksa valitsuse parandusettepanekud 28.aprillil vastu võetud pakti kava kohta. Erilist pahameelt tekitas Saksaamaal tema väljajätmine Rahvasteliidust.

Ka Austria esitas Rahvasteliidu kohta parandusettepanekuid, mis peaaegu ühtusid Saksa omadega, kuid liitlased lükkasid need tagasi, kui otstarbetud.²⁾ St Germaine' rahulepingus on Rahvasteliidu pakt täpselt samal kujul, kui Versailles' rahulepingus. Seega on Rahvasteliidu loojaiks liitlased. Tegelikult kuulub see au vaid U.S.A. president Wilson'ile, kes oma raugemata energia tõttu suutis toime tulla sellise saavutusega, nagu seda on Rahvasteliidu pakti hääkskiitmine kõigi rahukonverentsist osavõtjate poolt, kusjuures Euroopasse saabumisel tema oli peaaegu ainus selle mõtte pooldaja liitriige delegaatide hulgas.

1). W.Schücking-Wehberg: "Die Satzung des Völkerbundes", lk.20.

2). Ibid., op. cit. lk. 21.

28.aprillil rahukonverentsi 5-da istungi poolt vastu võetud Rahvasteliidu pakti kava võeti peale mõnede tühiste vormiliste muudatuste, täpselt Versailles'i rahulepingusse, milles ta moodustab esimese osa. Versailles' rahulepingu pidulik allakirjutamine liitriige ning Saksamaa delegaatide poolt toimus 28.juunil 1919.a. See päev on ühtlasi ka Rahvasteliidu faktiliseks sünnipäevaks, kuigi mõned autorid peavad selleks 28.aprilli.

aga pärast
Hj. 1919
28. IV ?

Rahvasteliidu juriidiliseks tekkepäevaks on aga 10.jaanuar 1920.a. ning seda järgmisil põhjusil. Rahvasteliidu pakt on formaalses seoses Versailles' rahulepinguga selletõttu, et viimane määrab Rahvasteliidu tekkemomendi. Rahulepingu § 440 pp. 6 ja 7 määravad, et pakt jõustub momendist, mil koostatakse protokoll, millest nähtub, et rahuleping on ratifitseeritud Saksamaa ning kolme liitlas-suurriigi poolt. Mainitud protokoll koostatigi 10.jaanuaril 1920.a. Samal päeval teatas Pariisi rahukonverentsi esimees Clémenceau Versailles' rahulepingu ratifitseerimisest riigele, kelledele oli tehtud ettepanek liituda Rahvasteliidu paktiga.

Nüüd oli vaid veel vaja, et Rahvasteliit ka tegelikult teotsema hakkaks, mis toimuski Rahvasteliidu nõukogu avakoosolekuga 16.jaanuaril 1920.a. ning mida juhatas Leon Bourgeois. See on päev, mil Rahvasteliit asus nende suurte ülesannete teostamisele, mis talle pakti alusel omistati.

Sellega lõpeb Rahvasteliidu tekkelugu, ning algab juba tema areng.

Võib tunduda, nagu oleks tahetud antud käsiteluga pakkuda ülevaadet Wilson'i osast Rahvasteliidu tekkeloos, sest kõikjal mainitakse tema nime. Tegelikult on meil siiski tegemist Rahvasteliidu üldise tekkelooga, mis lahutamatult seotud Wilson'i nimega.

Kuigi Wilson on Rahvasteliidu alal loonud vaid vähe algupärast, siis ei vähenda see veel tema tähtsust selle tekkeloos. Tema oli see, kes kogudes ja koondades põhimõtteid, milledele hiljem rajati Rahvasteliit, andis sellele luustiku ning kuju. Kogu sõja vältel ta propageeris väsimatult Rahvasteliidu loomise mõtet, kui üht sõja peaeesmärki. Wilson'i suurim teene seisab selles, et Rahvasteliit üldse loodi, sest tema saavutas Rahvasteliidu pakti liitmise rahulepingutega. Vastasel korral, tõenäoliselt eksisteeriks Rahvasteliit veel praegugi vaid kavades.

K A S U T A T U D K I R J A N D U S .

1. "Die Friedens - Warte", Hans Wehberg'i väljaandel. Aastakäigud 1923 - 1929.
2. Cybichewski: "Das antike Völkerrecht", 1907.
3. M. Taube: "Istorija zaroždenija meždunarodnago prava", 1913.
4. E. Kant: "Zum ewigen Frieden", 1795.
5. Loewenthal: "Geschichte der Friedensbewegung", 1907.
6. W. Schücking: "Der Staatenverband der Haager Konferenzen", 1912.
7. R.St. Baker: Woodrow Wilson, Memoiren und Dokumente", I - III, 1923.
8. H.W.V. Temperley: "A History of the Peace Conference of Paris", I - III, 1920.
9. C. Seymour: "The Intimate Papers of Colonel House", I - IV, 1926.
10. "La Conference de la Paix et la Societe des Nations".
11. W. Schücking, H. Wehberg: "Die Satzung des Völkerbundes", Berlin, 1924.